

НА ЧУЖИХ

ЖУРНАЛ

ЛІТЕРАТУРИ І ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

5

СІЧЕНЬ

1947

· КІЛЬ-КОРІГЕН

На правах рукопису

ДА ЧУЖИМ

ЖУРНАЛ

літератури і громадського
життя

СІЧЕНЬ

1947р.

КІЛЬ-КОРІГЕН

Зміст:

Ганна Черінь - Годинник,- вірш.....	1 ст.
"- - - - Сьогодні,- -" -	1 ст.
"- - - - Сніжинка,- -" -	2 ст.
Надія Іскра - " " " , - -" -	2 ст.
Сергій Ледянський - Поворот Марка,- оповідання.....	3 ст.
П.Левченко - Уваги до творчого шляху М.Бажана.....	12 ст.
Л.М.- З днів відчаю,- стаття.....	15 ст.
Дж.Слокомб - новини світової літератури,-стаття....	22 ст.
Вол.Коссак - Як відчував поет Влизько наближення розправи,- біографічна замітка.....	26 ст.
С.Л.- Театральні аматори на нових шляхах.....	28 ст.
Іван Ціп - Ціна людини,- стаття.....	30 ст.
Л.К.- За ціну його нащадків,- публіцистична замітка до 25-ти ліття з дня смерти В.Короленка.....	32 ст.
М.Орест - Афоризми.....	33 ст.
Кобагро - Сум-но! - фейлетон.....	34 ст.
Рецензії.....	36 ст.

ПОЕЗІЇ

ГАННА ЧЕРІНЬ

ГОДИННИК

Вітер у парку безлюднім свистав,
Стежки вимітав, як віником.
А у нас від цілунків горіли уста,
А серце було годинником.

І певно тому час так швидко тікав,
Що бились серця так швидко нам.
А плечі укрила нам ковдра м'яка,
З пухнастого снігу виткана.

---●●●●---

ГАННА ЧЕРІНЬ

СЬОГОДНІ

Серця у людей з бетону.
Як тяжко мені одній!...
Здається – ось-ось потону
В мутнім океані днів...

Сьогодні ж у всякім разі –
Уперше за стільки літ
Без пошти і без okazji
Прислали мені привіт.

Ще темно було надворі,
Як дощ грозовий пройшов.
Гвоздиками пахли зорі,
А вітер м'який, як шовк!

І знов я на хвилю вирну!
А серце відчуло враз,
Що хтось мене любить вірно
І саме згадав у цей час.

ГАННА ЧЕРІНЬСНІЖИНКА

Мріючи про щастя і про зорі,
Я зустрів цю загадкову жінку,
Як сніжинку, легку і прозору,
І таку ж холодну, як сніжинка.

Я тебе на серці своїм вигрів -
Ти ж була мені завжди чужинка...
В сніжній бурі, у сраженім вихрі
Загубилась десь моя сніжинка.

Сміх
Твій дзвенів, мов кришталь -
Ти казала - скоро вже весна настане.

Сніг
Вже струмками подіг,
А мені тільки жаль,
Що той спогад, як сніг, не розтане.

--шшшш--

НАДІЯ ІСКРА

" "

Коли приморська темна мряка
Нічним серпанком ліс огорне,
І над покрівлями бараків
Повисне хмуρο небо чорне,
Цвістиме у твоїй кімнаті
Вогонь в печі в димовій піні
І п'яно легкі костурбаті
В кутках звиватимуться тіні.

Ти не читай мені. Не треба
Видань нових нудної мрії.
Бо тих усіх "Новель для тебе"
Ні ти, ні я не зрозумієм.
Слова й слова тяжким горохом
У хаотичній цій "новелі"...
Мій друже! Пров підкинь ще трохи,
Хай грають вогники веселі!

ПОВОРОТ МАРКА

Ішов і спотикався.

Іти було важко з двох причин: розталий за день сніг уночі промерз і було слизько, а крім того — він ходити одвик.

Не ходив двадцять два місяці.

Тепер пам'їли підшви, нило в колінах. А в пахах, наче шкіра зрослась, і він міг ступати лише дрібними кроками, як ди-тина мала.

Але йшов. Місяцями навіть підтюпцем, а місцями поволі, мацаючи підшвами ґрунт, щоб не впасти.

Позаду була тюрма, а попереду — рідний дім. Навіть не один, а два доми:

Рідний дім, де мати і рідний дім, де дружина.

Як ішов довгою Львівською вулицею, що веде з Лук'янівки на Сінний базар, все знов у думках перебігло, мов на екрані... Все, що було двадцять два місяці тому.

Марко Іванович Стах — аспірант науково-дослідного інститу-ту імені Тараса Шевченка тільки що одружився.

Вечір у дружини.

Готування до вечері. Новенький радіоприймач. Симфонічний концерт з Москви.

Льончин сміх; — відгадували з Льонькою, в котрій руці цукер-ка.

Наотуся — так звали дружину Марка — у сусідки пекла струдія з яблуками. Все заходила в кімнату, розжевлена на лиці, з за-суканими рукавами і скаржилася, що не вдалося тісто. Льонька ж — це від першого чоловіка Настусин синок — все приставав до мамки, щоб ще дала цукерок. Мамка махала рукою "відчепись" і йшла до печива.

Потім вечеряли. По радіо передавали останні вістки:

АНШЛЮ АВСТРІЇ

ПОДРОЖ ДЕЛАДЬЕ

ІНТЕРВ'Ю ГІТЛЕРА...

Льонька приніс з пивної, що на Володимирській, бутиль роз-ливного пива.

Іли і пили. Оміялись з Льоньки, що з цукерками пив пиво.

Потім спати.

Ще не роздягались, як дивна пригода: велика на 200 свічок електрична лампа раптом обірвалася з-під стелі і впала на підлогу. З гуком, як постріл, розлетілася на дрібні куски.

Чому? Що сталося? Невже перегнув шнур?

Роздягались поночі.

Лягли спати.

А за якийсь час у двері стук. Марко встав, відчинив і в ко-ридорному світлі побачив постать брата Миколи і поруч з ним мі-ліціонера.

— Ми, Марку, до тебе... — сказав Микола.

— Пршу.

Увійшли до кімнати. Міліціонер попросив засвітити. Пояснили, що нема світла. Тоді він став коло прочинених дверей і попро-сив Маркового паспорта. Той подав.

— Ви ж не тут прописані!? — сказав міліціонер.

— Ні. Але скоро буду тут.

— Одягайтеся, ходім на валу квартиру. Деякі формальності по-
лагодити, зв'язані з неоформленою зміною мешкання.

Одягнувся. Не прощався ні з Настусею, ні з Льонькою. Навіть
годинника і краватку лишив. Пуста формальність мусить бути по-
лагоджена. Він зараз же назад. Це дійсно зле, що зразу не офор-
мив нового замешкання.

Відходячи, побачив в очах Настусі ольози.

— Чого, Настусю?

— У мене зле передчуття. Тебе не відпустять.

— Дурниця. Чому не відпустять?

Заспокоїв, поцілував, пішли. Микола, міліціонер і він.

На дворі холодно і непривітно. Особливо вставши з теплого
ліжка.

Вітер. Сльота...

З Трьохсвятительської до Прозорівської добрий шмат дороги.

Але за двадцять хвилин вже дома.

В кімнаті /так само єдиній на чотирьох — матір, Миколу, його
дружину і їх маленького сина Юрчика/ сидить лейтенант. Курить.
Жде.

Як прийшли, встав.

— Ви Стах Марко Іванович?

— Я.

— Чому не ночуєте вдома?

— Тільки що одружився. Не встиг змінити адресу.

— Ходім в район. Деякі формальності поладимо...

— Гаразд, ходім.

Мати впала Маркові на груди:

— Сину! Тебе в тюрму ведуть!..

— Та й завіщо?

— Не знаю, не знаю. Але чує моє серце, що в тюрму... Візь-
ми хоч пару білизни, рушника...

Марко до лейтенанта:

— Взяти?

— Та... візьміть на всякий випадок.

Стало ясно і йому, що в тюрму. Але за віщо? За віщо?...

Взяв ковдру, пару білизни, мило з рушником. Мати запихає
щось в кишені пальта. Бліді обличчя рідних супроводять кожен
його рух.

А він спокійний. Наче з товаришами на Дніпро рибу ловити
збирається, чи на пляж купатися.

Тільки, як все було готове і підійшов до матері, щоб прости-
тись, побачив той страшний біль, що на її обличчю був написаний.

Стало і йому зле.

Швидко попрощався з усіма. Поцілував сплячого Юрчика на ма-
териному ліжку і вийшов.

Лейтенант зупинився коло воріт і закурих цигарку. Червоне
півколо тліючого сірника блиснуло перед очима. До міліціонера:

— Ну все. Я пішов. Здаєси на комендатурі під розписку. І
повернув праворуч.

Міліціонер з Марком наліво.

— Куди?

— На вулицю Рози Люксембург.

Далі все пішло, як у сні.

Комендатура. Двері і двері. Повстані важкі килими вздовж
коридорів. Притишена розмова. Сходи вгору і вниз.

Вони пішли сходами вниз. Нижче і нижче. Чавунні двері. Стук.
Відчинились.

Знову коридор. Знову повстані килими. І ряди дверцят з

необоструганих осонових дощок.

Тут ніхто нікому не говорить, а лиш — підводиться рука і кляцання пальців.

Марка ввели в одну таку комірку з осоновими дверима.

Розмір шахви. Тільки стояти.

Остав. Дверцята зачинились і кляцнула ззовні засува.

Кінець.

Перше, що опалахнуло в думках:

— Не хвилюватись. Не думати, чому так сталося. Нерви і енергія ще будуть потрібні.

Але що робити? Чим зайняти увагу?

Вирішив проказувати собі напам'ять все, що в дитинстві і юнацтві вчив, читав, запам'ятав.

Завантажити увагу! Завантажити думки! Не думати про факт, що стався.

НЕ ДУМАТИ!

... Елади карта. Коцюбиноський. На етажерці лебідь...

... Удари молота і серця і перебої і провал...

... Отже про глухе слово Гапка. Гапка це глухо. Мє її товариш Жучок...

... Коли Андрій Волик проходив повз сахарню...

... Зима! Зима! На фронт! На фронт! А на пероні люди...

... На білу гречку впали роси, веселі бджоли одгули...

На сонетах Зерова відчинилися осонові дверцята, кляцнули пальці і Маркові зведіли вийти.

Вийшов. Куди? Помах руки — просто.

Пішов. Коло виходу його прийняв інший, довгий в шинелі і в шапці-душанці.

Той перший був у гімнастюрці.

Вийшли у двір. Синява морозяного ранку. Крите авто з відкритою пацею. Висять залізні сходики.

— Влазь!

І він між купом людських тіл, що вже були в авті. За ним ще хтось головою у його спину вперся і повалив його на чийсь коліна. На того ще налізди.

І все крик:

— Влазь!

Нарешті лягнули двері. Стало зовсім темно. Задихав мотор. Поїхали.

Серед тіл шепіт:

— Вас коли взяли?

— Уночі.

— А вас?

— І мене теж.

— А куди везуть?

— На Лук'янівку.

Авто жене швидко. На поворотах валить купу тіл то в один, то в другий бік.

— Господи ти Боже! А я жінку в пологах лишив... Прийшли і взяли... Навіть не знаю, чи хлопчик, чи дівчинка...

— А я ось два дні, як з операції. Рак шлунка. Третій місяць не працюю... Соцотрах показую. Не помогло.

— Тихо, хлопці! Ідемо через Хрещатик. Чуєте, як тихо іде машина? По асфальті котимось...

— Отак мєло возили в 33-ому році. Тоді добре було! Шамовки досить... А тепер...

Марка раптом почало трусити. Здається не змерз, а трусить.

І думки:

— Що там Настуся? Мабуть плаче. Побігла на Прозорівську... А мама? Молиться. Вона завжди, як горе — молиться. Не плаче, а так — сльози і молитва. Шкода, що годинника не взяв. Міряти час. Цеж... дні і дні!... Дурниця. Ще до вечора може і випу — отять. Цікаво, як буду бігти додому! Як бігти! Ні, поїду трам — ваєм. Щоб швидче. А куди раніш? До мами, чи до Настусі? До На — стусі. Ні, ні! До мами опочатку. Вона ж з досади вмере. Зайду до хати і:

— Мамо! Все в порядку! Мене випустили! Бач, а ти плакала. Ще й білизнаю наділила, щоб я мав що нести. А тепер побіжу до Настусі. Я скоро буду назад.

І до Настусі. Васильківська, Хрещатик, Костьольна... А по — тім по сходах швидко: раз-два-три-чотири-п'ять-шість. І ще раз: раз-два-дри-чотири-п'ять-шість. І всі 12 сходин. А потім три рази на білий гудзичок пальцем:

дрр... ддр... ддр...

Вона не думатиме, що це я. Поволі йтиме до дверей. А я дру — гий раз дэвонити не буду. І раптом...

— Вилазь!

Тіла зарухалися, заметушилися. Торбинки, клунки, спини, ноги, рукави... Комусь шапка злетіла з голови. Виптовхнули її, впала на сніг. Притоптали...

Озирнувся: — оірий, високий мур. Башта. Вартовий.

— Огрунко! В один ряд шикуйся!

Вишикувалися.

Вартових двоє. Один подзьобане віспов лице з в'язкою кљу — чів і кашкетом на потилиці. Посвистує і забиває ногу в ногу. Другий — червонощокій, з правого боку коло щок кавалок дикого м'яса, як шкіряна латка. В руках оливець і папір.

— Швидче! Швидче!

— Раз, два, три... надцять... надцять...двадцять! Так!...

Читає по списку:

— Шлапак Миколай Іванович!

— Є!

— Тонконога Василь Дмитрович!

— Я!

— Соломо... — не може розібрати, заарештований помагає:

— Саламаха Петро Данилович. Є!

— А тебе хто за язик смикає, таку розтаку!... Мовчати!

Мертва тиша.

Прізвища, імена. Прізвища, імена... Поплутані, перекручені.

І нарешті — обшук, дезинфекція, лазня.

Марко ішов за провідником довгими вузькими коридорами. Штани без пояса падали. Черевики без шнурів кляпали. Перед дверима одної камери стали. Провідник зазирнув у віконце-дов — чок. Далі з в'язки ключів вибрав одного.

Двері відчинились — кинув рукою: заходь!

І зачинилися вони, залізом оббиті.

Але ж скільки тут людських очей! Очі і стрижені голови! На підлозі, на нарах, внизу, вгорі!... В сорочках, каммизель — ках, шинелях, піджаках і просто голих.

Кинулися з запитаннями:

— Хто?

— Звідки?

— За що?

Марко сів тут таки коло дверей на залізний кадівбець-пара — шу з дерев'яним кружком. На коліна поклав свого пакунка.

— Так. Ні. Ага. Вчора. Був. Не знаю...

Одмахувався, як від мух, від десятків запитань.

А в думках: Настуся, мати, Микола, забутий годинник, радіо, сніг надворі, трамвай... Забрані при обшуку - пояс, шнурки, під'язки... Гудзеньки обрізані.

- Ні, ні. Я мушу взяти себе в руки!

А в вуха:

- Ти, братику, не журись!

- Тут є такі, що по десять місяців сидять і не журяться!

- То перші п'ять літ зле, а потім, як на дачі!

- "Ой, чого ти зажурився, молодий козаче!" - хтось при - співав.

І дивно. За хвилину всі від нього відійшли. Побачив, як один ділить кусень хліба на рівні маленькі частини з суворим увагою на обличчі, інший зшиває дерев'яною голкою ковдру, там точять шахи з камінців. Гребінця з дошки. Шкарпетки цв- рують. Нігті чистять. На цеглині ділення дробу на дріб вив- чають.

Кого тут нема?

Вчителі, агрономи, лікарі, інженери, ковбасники, сталевари, танкісти, хлібороби, комсомольці, профробітники, льотчи- ки, комісари...

Кого тут нема!

Ні, все попереднє минуло.

Починається нове життя.

Хтось чітко на столі вирізав:

ЗАЛИШИ НАДІЮ КОЖЕН, ХТО СЮДИ ВХОДИТЬ!

Він лишає надію. Він живе... викликами, допитами, балан- дою, новинами, що їх приносять з волі "новачки". А головне розповідями собі і сусідам похорів Сагайдачного і Сірка, Хме- льницького і Кричевського. Власними комбінаціями забутих сю- жетів "Салямбо", "Нотр Дам де Парі", "Айвенго" і десятки ін- ших.

Йому заражають у цьому виклики його колег на допит. Коле- ги вертаються від слідчих з посіченими вухами, вибитими зу- бами, збитим на біфштекс тілом. Вертаються в маніякальному стані з "конвойера". Але його чомусь не викликають. Він про- довжує жити в світі своїх зовсім далеких від тюрми явищ: шкільних задачок, парад, крос-пордів, віршів, романів і просто дурних вигадок на зразок:

САМ + АРА = САМАРА

МЕЛ + ТОПОЛЬ = МЕЛІТОПОЛЬ

ЖИТО + МИР = ЖИТОМИР...

Навіть змагання ввели: хто більше відшукає подібних ком- бінацій, тому лишня добавка зупи поза чергою.

А серце... а думки...

У сні то тут, то там розпучливий крик.

А рано:

- Мене, братці, жде смерть. Снилось, що я ліз у якусь ді- ру і то що далі, то все вужчу.

- А мені жито снилось. Високе, високе...

- А мені, що я пливав у ставку!

- А мені мій синок Роман снів. І що він сліпий, а замі- сць очей дві картоплини вирости...

І так дні і ночі: сні, історії, сварка, зупа, виклики...

Викликали і Марка два рази на допит. Перший раз - випов- нив анкету. Другий раз - спитали чи знає інженера Марчака. Сказав не знає. Знову назад. І на двадцять другому місяці...

З 34-ої по числу змінених камер, переосидівши і перевидавши тисячі таких, як сам, опинився в маленькій кімнатці, що на дверях мала табличку:

ПРОКУРОР У СПЕЦІАЛЬНИХ СПРАВАХ.

Прокурор низенький у зеленому костюмі і пенсне на носі. Навпроти кучерява секретарка.

— Ваше прізвище? Ім'я? По-батькові? Де родились? І так далі, і так далі. Воя родовідна!

А тоді урочисто:

— На підставі рішення спецколегії обласного суду і т.д. і т.д. Стаха Марка Івановича вважати виправданим!

— Ну як? Задоволені? Зараз одержите ваш паспорт і речі, забрані під час арешту. Ви — вільний!

Двадцять два місяці!

Розписався в одержанні паспорта.

— Що з речей взято при арешті?

— Нічого.

Хіба пояс, підв'язки і шнурки до черевик щось тепер значать?

І знову довгими коридорами у супроводі вартового.

Потім його здали двом у військових одностроях. Ті звірили зі списком. Знову запитали прізвище, ім'я, по-батькові, де родився — всю родовідну! І, перевіrivши в кешнях, випустили з високої брами, в якій були маленькі, на одну людину, дворцята.

Тепер він йшов з тюрми. Вільний! Як птиця, якій він заздирив, коли вона в синяві неба, з дня на день 22 місяці крізь загразоване вікно, краяла простір.

Була пізня ніч. Йшов поволі, бо не міг йти швидко.

Позаду була тюрма, а попереду довга Львівська вулиця, що вела додому, до двох домів: материного і дружининого.

Роз'їжджений шорсткий сніг. Темінь ночі, освітлювана вуличними ліхтарями. Перша година ночі чи пізніше? Не знати. Він йшов пішки. Трамваїв не чути. А коли б і були, чи ж мав він чим заплатити за квиток? Та й вигляд у нього: порвані вшент черевки з виваленими язиками. Штани і пальто, що сотні днів і ночей служили за ковдру, подушку, простирано...

І тому навіть вдоволенний був, що не зустрине знайомих, не викажеться брудним, неголеним в'язнем, не збудить чужої цікавості і лишніх запитань.

На півдорозі стихив ходу. Але ж куди спочатку? До рідних — брата, матері чи до дружини? Хвилинка вагання, друга...

Власне... власне стара мати мабуть стільки хильнула горя, що ніч їй ця... Хай ліпше буде спокійною ніччю. Рано він зв'явиться до неї. Рано! Чистий, поголений, переодітий. Хай побачить його таким, як відпускала. Навіщо їй краяти серце оцим брудним лахмітним в'язничним виглядом?

Отже, туди.

До дружини! Вимріяної сотнями ночей. Обцілюваної у мріях, як жодна з живих на світі! Бо дні і ночі сам з собою, зі своїми думками. Про кого ж він міг думати, як не про неї? І побіг швидкою дорогою туди, на Трьоховятительську вулицю!

Яка чудесна назва: — Трьоховятительська!

Він і назву ту обмилував. Розклав її на окладники. Трьох святих... Чому трьох? Чи не від того, що Бог один у трьох особах? А може від імені Василя Великого, Григорія Боговлова й Івана Золотоустого? А може тому, що життя людське складається з трьох начал: народження, життя і смерті? Бо й у нього було

три начала: щастя зацізнання з нею, потім в'язниця, а тепер воля!

Промчав вантажний трамвай, дзвонячи верескливо всю дорогу. Пробразкотило авто. Ось дідок чистить пішоход...

І не зчувся, як опинився на вулиці Трьох Святих!.. Трьох Святих... Він зовсім випустив з уваги, що вона ще має і іншу назву! Що вона: - вулиця Жертв Революції!

Яка символічна назва: вулиця Жертв Революції!

А хіба ж він не жертва революції? Як би не революція, чи був би він у в'язниці? Адже ні його бійко, ні дід, ні прадід, що жили до революції, не знали, що таке тюрма!

А він ось її пізнав.

Він - жертва революції.

Іде на вулицю жертв Революції...

Обов'язково про це розказати Настусі!

- Дивись, Настуою! Твоя "жертва революції" знову повернулася на вулицю Жертв Революції! Задоволена?

Та мета осягнена. Трьохсвятительська - Жертв Революції - тут. Він йде по ній. Міряє її своїми незвичними кроками. Тепер би міг йти вже й далі. Але нема куди.

Ось парадні двері. Так само дві вибиті шибки, як тоді. Тільки біля дому чомусь викопано довгий рів. Приглянувся до рова: мабуть кабелі кладуть... Сходи мляво освітлені такою, як і колись, брудною, запиленою лампою. Шість і шість - дванадцять сходин. Два закрути.

І з серцем, що застукало ще частіше, підійшов до дверей, шукаючи білого гудзичка.

Гудзичок є. Але таблички, на якій було написано її прізвище - немає. Що це мало б означати? Невже тут немає Настусі?..

Виїхала? Заарештували? Вмерла?...

Думки скачуть, але так швидко, що не збагнути, котра з них має більше право на правдоподібність. Зрештою нема коли роздумувати.

Він натиснув білого гудзичка три рази:

Дрр... дрр... дрр...

Той самий дзвіночок.

Мить, друга...

І в скронях ті дзвінки колючими голками: до болю, до неприємності.

Аж скригнули двері. Не з цієї сторони, де чекав. З протилежної. Легка хода. Рішуче не її!

Але чия?... Не розібрати.

Дзенькнув ланцюжок. Зісkochила засова. Скригнули двері - і перед очима Льонька.

- Льонька! Ії синок! Значить вона є!

Кинувся, обняв, зацілував хлопця.

--Здоров, Льонько! Не впізнав?

- Здрастуйте! Впізнав...

А відповідь повільна, холодна, суха.

- Що сталося, Льоню? Що сталося? - шепотів до хлопця. - Може і маму заарештувати?

- Ні.

- Вмерла?

- Ні.

- Виїхала?

- Ні.

- Що ж? Що?... - серце падає і падає. Все валиться.

- Мама... мамка... знову... оженилася.

Павза. Бачив тільки велику жовту пляму на білій Льоньчиній блузі. Та пляма почала рости, поширюватись і закрила всього Льоньку.

— Добре, Льоню... Гарзд... — шепотів він далі. — Тоді я піду назад.

— Куди? Зайдіть до сусідки Олени Іванівни. Я скажу мамці... Він опинив хлопця.

— Ні, ні. Мамці не треба. Не треба казати мамці. Я... піду на свою квартиру. Будь здоров.

Хлопець руку до чола, наче хотів ще щось сказати.

— Щось хочеш сказати? Все, Льоню. Нікому не говори, що ти мене бачив... Що я був тут. Розумієш? Дуже тебе прошу.

— Добре.

— Ну, бувай.

Він потиснув хлопцеві руку в лікті і зачинив за собою двері.

А потім поволі східцями вниз. Сідали збурені почуття. Було соромно, боляче, важко.

— Він скаже їй, що я був... Він скаже. А що вона? І... як це так? Чому це так? Така нагорода за марення про неї, про її губи, очі, волосся, голос?... Марення 22 місяці!... Вдень. Вночі. Кожної години і кожної хвилини...

Швидче до своїх! До матері! До матері! До матері!...

Треба було зразу до неї. Вона сказала б, що на Трьохсвяти-тительській. Вона ж знає. Яна ганьба! Сором. Що сили на Прозорівську!

— Треба було зразу туди. Треба було зразу туди... — на ти — сячу ладів вистукувало в голові.

— Туди, де вона, вона, найрідніша, наймиліша. Що оплакала мою путь. Що... матиномським серцем ніколи мене не зрадить, ніколи!

І по недовгому часі ішов дерев'яними східцями в дім, де жили вони — мати і брат з дружиною.

В тісному коридорі став біля стінки, поколупаної раз коло разу. Тут стукали ключиками, оливцями, палицями на знак, щоб відчиняли. І він зараз три рази стукнув кулаком, як колись стукав, коли приходив до своїх.

Стук той гомоном поплив по всьому маленькому будиночку.

І в ту ж мить скригнули двері, але не свої, господареві. Там ще, виходить, не опали.

— Марко Іванович?!...

В дверях стояла господиня Неоніла Памфілівна і зі здивовання аж руки підвела до лица, наче відмахуючись від удару.

— Так я, Неоніло Памфілівно. А мої де?

— Ваші? Ваші... Ваших... Та заходьте в кімнату. Ви ще нічого не знаєте?

Увійшли в кімнату. Тиша. За перегородкою сплять. Від очікування нової несподіванки у нього в грудях спирало дихання.

— Ні, я нічого не знаю.

— Хм... Дивно. Та ви сідайте.

— Ні, ні. Прошу розкажіть, що з моїми.

— Мама ваша... царство їй небесне...

— Померла?

— Померла нещасна...

— А брат?

— А брат виїхав. Був наказ виїхати йому з міста. Про вас показали, що ви на заслання.

— Боже мій...

— А мама простудилась, як носила вам у тюрму передачі. Вона

все носила вам і гроші, і хліб, і одягу... А не приймали. То не та літера, то не ті речі, то не той день. А одного разу, як пішла, то аж третього дня прийшла. Все на товаровій станції вибирала чи не побачить між тими, що їхали на Сибір, вас. Не побачила, а страшно застудилась...

— Коли це було?

— А ... рік тому. В грудні минулого року. Похорувала трохи тай віддала Богові душу. Все вас згадувала перед смертю... І фотокартки вашої з рук не випускала, так з нею в руках і померла...

Стояв і два френзлі скатертини на столі двома пальцями сплітав. І тихе хрипіння чиесь за перегородкою відбивалося в його вухах, як передсмертне хрипіння його матері.

Господиня продовжувала говорити:

— У вашій кімнаті з того часу, як ваш брат виїхав, живе залізничник один. По ордеру зайняв. Там такий підлий. Дрова у кімнаті рубає, сміття вимітає під наші двері... Така біда, така біда... Ви вже в нас переночуєте. Куди ви в таку пізню пору підете?

Похопився:

— Ні-ні! Я хочу зібратися з думками. Дозвольте мені подихати свіжим повітрям... подумати... Я до вас ввввв завтра зайду.

— Ах так, ви до дружини. Правда, правда. Ну, тоді не смій затримувати. А ввввв завтра зайдіть. Розкажете, як вам там було...

Марко вийшов.

— Куди ж іти?

— Яке все чудне! Ні людей, ні ознак життя... Все спить!

І поволі пішов. І опинився на залізничному дворі.

Підвів очі — море людей!

Зайшов у залу III-ої класи. У темному кутку знайшов вільну лавку. Сів.

Тепер спочити.

Обвів очима довкола. Люди: лежать, сидять, стоять... Сірі, сонні, мляві...

А коло дверей гурмом з валізками, течками, пакунками спішать-спішать!

— Смішні. Куди вони поспішають? Чи варт? Чи варт поспішати? І я ось недавно поспішав. А тепер... Мені так добре отут на лаві, в темному куточку. Ніхто мене не бачить, ніхто не днає.. Я навіть... тут переночую. Йй Богу.

І ліг.

Високо на стелі затекла вода. Пізніш висохла і залишилася пляма. І він захопився тією плямою. Вона в його очах прибрала різних форм: он скаче кінь, ось росте соняшник... Там кущ бузку. Ще далі-розкішна ваза з квітами... волетенський чобіт. А це? Це дуже цікаво! Це ... Йй Богу голова матері, зав'язана її улюбленою терновою хусткою!

Тепер він буде дивитися на неї цілу ніч. І ввввв завтра... І щодня.

З розпаленими пильними очима дивився на голову його матері — і хвилинами, здавалося, розцвітала на його обличчі радісна усмішка.

Зрідка викрикували паровозні гудки.

Уваги до творчого шляху М. Бажана

Наш правнук, що писатиме колись неспальшовану історію української літератури, не буде наслідувати тих, що палили книжки їх противників, ні тих, що викреслювали з підручників імена Стефаника чи Олеса. Він присвятить певне місце Миколі Бажану - тому, що Бажан цього заслуговує, як талановитий поет, і тому, що його творчість і особа є прекрасним матеріалом для вивчення трагічної доби сьогочасної України. М. Бажан є справді трагічна постать /в поезії, звичайно, а не в дипломатії/.

Ніхто з нас, на жаль, не має в своєму розпорядженні ні матеріалів, ні "ушляхетнюючої дистанції", ні спокою і об'єктивності цього майбутнього історика. Але нашим обов'язком сучасників, є сказати своє слово. Істотне чи випадкове - але своє.

Бажан не належить до поетів типу Сосюри, які нічого не читають, крім власних творів /може Сосюра якраз і читає, але з його віршів цього не видно/. Бажан є "вчений поет", який читав багато і уважно. Він не від того, щоб часом похвалитись своєю ерудицією. Свого часу, в товаристві "незаможних на голову" вусспівців і молодняківців, ця ерудиція часто справляла приголомшуюче враження.

Але мабуть найбільше і найуважніше читав Бажан поетів тієї величезної і багатогранної гірської вершини, яку називають символізмом - в найширшому розумінні, від Едгара По до Поля Валері включно.

Символізм, як кожен великий і масивний літературний напрямок, можна ділити на різні етапи, течії, підгрупи і т.д., але з нашого погляду єдиною істотним буде поділ /не символізму, а символістів/ - на три психологічні типи, три людські конституції. Один поверховий, але дотепний літератор сказав, що у всьому можна знайти одну з трьох стихій Емпедокла - воду, повітря або вогонь. З деякою натяжкою ці "символи" можна прикласти і до символістів. Вода: гірко-солоня морська, а часом ортуєна бодлотна вода - Бодлер. Безмежна повинь непокірних рік - Блок. В цілому - тип холодний, розчарований, хворобливий, егоцентричний - антисоціальний. Повітря - Верлен, Тичина. Тип "легкий", безжурний, залюблений в ефемерну краву хвилини, також егоцентричний /але в меншій мірі/, асоціальний. Вогонь - Рембо, Вергарн. Сильні, незрівноважені, незадоволені натури, в яких серце ість не внутрішня хвороба, але спричинена зовнішнім світом травма, які тому завжди звертаються до цього світу, які палко люблять і ненавидять його.

Одним з елементів трагедії Бажана є вже те, що він по суті належить до першого, бодлерівського типу, але з причин чисто інтелектуального порядку примує себе говорити тоном третього типу, вергарнівського. Навіть в часи, коли мотиви "рятування шкіри" не викривлювали творчості Бажана, цей примус існував. Це видно вже з того, що Бажан є найсильніший в тих творах, де він забуває про цей примус і починає писати "для себе", а не для своєї поетичної кар'єри. Такою є прекрасна збірка "Різьблена тінь" /найліберальніші 1925-26-27 роки/.

Порівняємо:

"Ми йтимемо вночі, ми маритимемо вранці,
І знатимемо ми одні,

Що захлинемось в лихоманці,
І в лихоманкому сні.
Мов піл до ніг, маріння ті
Впадуть — і знаю, на путі,
Мов пам'ять кращу, нестиму
Тебе, зів'ялу і бліду.
І так, нестомлений, пройду,
Кохань дорогу нескладиму" х/

з Бодлеровим:

"... ses yeux, amortis de paresseuses larmes,
L'air brisé, la stupeur, la morne volupté,
Ses bras vaincus, jetés comme les vains armes,
— Tout paraît, tout servait sa fragile beauté"

/...її очі, змучені лінивими сльозами,
зів'яле обличчя, нерухомість, похмура пристрасність,
її руки, розкинуті, немов зброя переможених
— все відповідає, все служить її крихкій красі/

Обидва уривки є в своєму роді прекрасні. Можна було б, звичайно, підібрати ще ближчі паралелі.

В "Різьбленій Тіні" є рядки, що їх не можна забути, раз прочитавши. Наприклад:

"Порожня ніч землі туману й трясовиці,
Як моторошний цвіт відьомський розцвіта.
І спущена з небес на дно студне криниці,
Тріпочеться зоря, мов риба золота".

Таким був Бажан, коли міг і хотів бути сам собою.

В цю ж ліберальну епоху Бажан пише потужний патетичний твір — "Розмову сердець". В ньому, як виняток, пристрасні інтонації Вергарна і експресіоністів не здаються надуманими і вимученими.

"Ти кажеш, що я твій — а я готовий
Дволике серце розірвати навпіл,
І дати псам напитися із жил,
Коли там крапля є твоєї змої крові!"

Твій пристав Ісус, владика нищих душ,
Твій лицемірний Бог Распутіна й Малюти
Мене не подола, за ним я не піду
В його нудний учасок для покути".

О, ми знали, хто це "ти", ми знали, що Ісус тут є лише данню цензурі, щоб могли згадати про Распутіна і Малюту Скуратова — і нагадати про інших малют.

Але — вперше, коли я побачив Бажана, а це було як раз по виході з друку в одному журналі "Розмови сердець", — він виглядав смертельно переляканим. Тоді ще не заарештовували за езопівські натяки. По суті, можна було не боятись. Та вже почався "соціалістичний наступ", потягло холодним вітром — і розумний, обережний Бажан вчасно повертає носа. Добрий смак і культурність не дозволяють йому стати на легкий шлях "одемп'янівання" і "джамбулізації", або віртувати — "у науку взуємося, політехнізуємося", — як це зробив Тичина. Він пише "Будівлі" — річ, де є не лише динамо і електровні, не лише "підойми зігнуті, поламані домкрати", але і брама Заборовського, яку він з любов'ю і майстерністю описує — і в кінці, разом з Мазепом, від-

х/ Всі цитати з пам'яті.

дає анатемі, щоб догодити цензурі. навіть на цілком аполітичну і лояльну до режиму людину, якою я був тоді, це справляло болюне і хворобливе враження роздвоєння. Але воно пасувало до "бодлерівської", роздвоєної і хворобливої істоти Бажана, творця "Гофманової ночі" і "Гетта в Умані".

Цим шляхом Бажан простує і далі, демонструючи часом чудеса автобібісекції і самобичування. Мотив виправдання крові і бруду, садизму і тиранії, мотив, на якому зробив собі кар'єру Олексій Толстой в "Петрі І-му" – стає домінантою в Бажана. Наприклад: "Єдина велика і справжня є людяність – лєніньська людяність людських боїв!" Людяність людських боїв! Фраза, достойна бути записаною поруч з твердженням Марінетті про "Війну як єдину гігієну світу".

Але нашим завданням є зрозуміти Бажана, а зрозуміти – значить може і простити. Хвора фізично людина, що мусить заробляти писанням віршів, що не може заховатись в куточках менш "підлого" фаху /хоча "вождя народів" треба славити і в працях з математики і теоретичної механіки, але все ж менше/ – таку людину можна лише жаліти, а не ненавидіти.

Кожен з нас знає, що коли заарештовують більшість Ваших друзів, і то таких, що були обережнішими за Вас – то Вас охоплює... безмежна вдячність до премудрого "вождя народів", і безмежне бажання написати не те що оду, а дитирамб, панегірик, навіть посалом про нього. Одних це рятує, других – ні. Справа більш-менш випадкова.

Омар Хаям був вольнодумцем і незалежною людиною, а Хафез – підлабузником, казенним писаком і хабарником, але обидва були великими поетами. Свою ж долю кари, маленьку плямку призириства і насмілки, Хафез таки одержав.

Свою маленьку кару – за продажність – Бажан мабуть одержує щодня. Одержує, коли в салоні люксового пароплаву, що везе його на міжнародню конференцію в компанії сучасних Малют і Раопутіних – помічає, що він все ж не рівня тим, більшим риbam. Одержує, коли помічає, що не може написати нічого, що було б хоч приблизно на рівні "Різьбленої тіні". Коли не може навіть подумати про те, щоб надрукувати повну збірку творів /з "Розмовою сердець", "Сліпцями" в незміненому вигляді, і т.п./ Одержує, коли помічає, що і сам вже вірить в "найдемократичнішу" конституцію. Бо вірити в кричуще безглуздя, бо зробитись типично-подібним імпотентом – це вже занадто жорстока кара для розумної і творчої людини, яким був Бажан.

Останнім віршем, що його читав автор, здається року 1936-го, було щось про людину в зореносній Кремлі, людину в простій солдатській шинелі. І думалось вже тоді, що таких є двоє. Бо той, в рейхскапцелярії також любив позувати в солдатській шинелі. Слово ж "зореносний" нагадало мені – за чисто формальною, правда, асоціацією – інші Бажанові рядки:

"Старі контр-розвідчики й чисті поетики"

Укупі, в одних хрестоносних полках..."

Я, звичайно, не міг передбачати, що наш чистий поетик буде, таки буквально в гурті старих контр-розвідчиків і розвідчиків добиватись зняття шкури живцем з усіх Д.Н., в тому числі і з мене грішного.

Та немає жодного наміру тут платити йому тією ж зненавистю. Не лише тому, що неймовірно, щоб він щиро хотів нашої крові, але й тому, що свого часу була нагода в короткі хвилини, які можна було взагалі присвятити читанню поезії, прочитати і декілька його віршів.

Загальний вигляд табору Коріген.

З табору Коріген краєвид на Кільську бухту.

3 ДНІВ ВІДЧАЮ

[В КУТОЧКУ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ]

НАРИС ДРУГИЙ

Ця стаття є відповіддю на за-
клик Ц.П.У.Є. - збирати матерія-
ли для комісії дослідження мар-
тирології українського народу
під німецькою займанщиною.

Редакція

I.

Большевицька господарка, на окупованих в 1939 р. землях Польщі скомпромітувала себе в очах селян цілковито. Тому на початку Німецько-Советської війни пересічний селянин Столинщини, як і в інших місцевостях, був по боці кожної нової влади, що йшла, - "Хай гірше, аби інше". Та німці не використали такої настанови українського поліщука. Вони йшли з метою його знищити, тому в жадні "психології" не думали гратися. Німці мали на меті видерти в українського селянина все, що можна, зовсім не рахуючись з тим, де його взяти, і що з того може вийти.

Тим часом різна господарка українського Полісся така, що з нею треба поводитися дуже делікатно. Найперше - населення на Поліссі дуже рідке; розкидане по лісах та болотах, а земельні наділи селян складаються з великої кількості "нивок", - розораних латок розчищеного ліса. Такі нивки часто-густо одна від одної лежать за 10-20 кілометрів, як правило, далеко від села. Крім того, така нивка нічого не вродить, коли її не гноїти, тому селяни Полісся, зокрема Столинщини, майже всі мають по лісах хутори. На хуторах тримає селянин худобу, від якої має гній, потрібний для його нивок, що коло них він і побудував той хутір. Не раз такий хутір буває від села за 10-15 кілометрів і далі. Природна річ, що вивезти з села 100 чи 200 фур гною господар не в силі. Тому селяни тримають господарство на хуторах. Дома, в селі, буває в них звичайно одна дійна корова та хіба ще кури. Решта все в лісі.

Німці свою немудрість і виявили, в першу чергу, на цих хуторах. Вони наказали всім залишити хутори і, забравши худобу, поперебиратися в село. Разом із тим наклали на селян високі контингенти. Якби не був селянин-поліщук до них лояльним, виконати німецької вимоги він не міг. По-перше, далеко не в кожного господаря взагалі була в селі хата; по-друге - більша половина селян не мала по селах таких великих хлівів, щоб розмістити в селі худобу; по-третє, всі без винятку наражали себе виконанням того розпорядження на загрозу заломлення своєї господарки, бо з села не було сили гноїти поля; нарешті не можна щодня за 10-15 кілометрів гнати на болота пастись худобу, щоб на ніч знову повертати її додому. З тих причин селяни цілком свідомо відмовились від виконання того нерозумного зарядження. Як наслідок відмови надійшли перше погрози за непослух, а по тому й карі.

Столинчанинові не прийшлося довго думати, щоб зрозуміти, з ким він має тепер діло. Закинутий далеко в ліси, він ще досі не бачив когось, хто б підкопував саму основу його господарки. Вперше безглуздя в цій ділянці він добачив у балаканині й зарядженнях большевицьких урядовців. Тепер він переконувався, що має й друге діло

з таким самим більшевизмом, лише більш систематично накресленим. Селяни тому категорично відмовились від виконання зарядження, - і війна українського поліщука з Німеччиною почалася.

Економіка є базою всякої ідеології - твердять большедики. Мовчки підтакували тій тезі й німецькі націонал-соціалісти. І дуже скоро могли переконатися, чи їх твердження є правдою чи неправдою.

Розчарований ще раз у своїх сподіваннях на покращання долі, поліщук масово почав оглядатися на лів.

II.

Боротьба Столинщини з німцями вилилась у два рівнобіжні процеси, що йшли, взаємно один одного підсилюючи. У тільки що минулій війні першими, хто дав стріл, були німці. Те саме виявилось з боку німців і в їх поводженні з людністю. Невиконання наказу про залишення людьми хуторів, - одразу кляло край взаємного довіри між поліщуком і німцями. Взагалі брутальні, німці почали відразу по тому палити хутори. І палили не тільки людські оселі, але навіть окремі хліви для худоби, загороди, куріні. Найперше це почалося по великих шляхах. Есесовці хоробрі були саме там, де була певність у добрій комунікації зі своїми центрами. Тому в глибину лісів неконче охоче вони виривалися, а як виривалися, то лише великими з'єднаннями. З другого боку, вигадавши десь у Києві теорію, що кожне поліське село це центр бандитизму, вони звільняли від бандитів шляхи комунікації: німці вирубували широкою смугою ліс понад шляхами, а також зарядили спалити село Білоушу, яке простяглося понад три кілометри над таким шляхом. Лише чудом удалося місцевій українській адміністрації втримати цілим це село аж до початку 1944 року. Кілька разів приговорювана до спалення Білоуша врятувалася толковитістю гебітскомісара, через якого робилося тиск на СС. Що сталося з Білоушею вже в часі від 1. III до 30. VI. 1944 р., коли то німці остаточно залишили Столинщину, невідомо. Жертвою німців впали, - крім великої кількості окремих будівель по лісах, як хлівів для худоби і загород, - такі села Столинського району: 1. Отвержицькі хутори, 2. Ольмани, 3. Ольманські хутори, 4. Старе Село, 5. Переброди, 6. Бухличі, 7. Вороні. Все це згоріло лише вліті і восени 1942 р.

Перші випадки палення осель українська людність сприйняла з якимсь неторопанням. Коли палили Ольмани, німецькі солдати помагали людям виносити з хат речі; казали, що не знають, нащо то треба. Людям співчували. Тоді, зрешта, відомим факт, що якийсь СС, джура офіцера, плакав, розповідаючи про таке палення Ольман, і плакав за те начальство. Скоро, проте, і на ці явища людям відкрилися очі. Так сталося після спалення Старого Села. Там спалили церкву, спалили живцем коло 600 людей, а в тому числі й священника разом з родиною. При тому виявили найбільшу брутальність і безсердечність.

Старе Село лежить у півд.-зах. куточку району, близько найдавшого закутка сусіднього Висоцького району. Воно оточене болотами й лісами й цілкомито ізольоване від інших сіл і розлив вод. Проїхати туди весною, а іноді навіть і в літню пору майже неможливо. Положене від району й залізниці в 50 кілометрах, це село дійсно було добрим пунктом для сходку лісовим людям. Але лісові люди резиденцією своєю все мали лісові пущі, а не село. Хто ж сидів у селі, той не був партизаном; по селах партизани випадково хіба затримувалися, або ранені. Але іншої думки були німці, головне їх провідні кода. Начальство все доводило до своїх наказів, що села треба нищити. Місцеві загони СС це використовували, бо при тому можна було дещо й пожитися на сало, полотна, крупу, муку, мед, - на посилку до фатерланду.

III.

У страшний день зрання до села на автах прибула із Сарн команда СС. Люди залишалися в селі, хоч і над'їхали німці, хоч про німців ішла лиха слава. Ніхто не чекав того, що сталося, бо село не було винне в тому, що йому приписувано. Село знало, що хто партизан, той у лісі. Аж почали нагло заганяти в хати людей. Почався гвалт, крики. В хатах людей вистрілювали. По тому з клунь і стол наносили до хат солому й підпалювали. Почалося пекро. Частина людей тікала до ліса, частина до церкви. Але церква була замкнена. Після того, як у сусідньому селі Переходичах було спалено село, а навіть паровий млин, але не спалили церкви, — багато людей зі Старого Села поховали на злий випадок свої речі в церкві. На цей раз помилилися: з церквою зробили те саме, що і з цілим селом. Запалили церкву, бо "в церкві є схована зброя". На загаль спалили все село, стрілили і спалили кругло 600 людей. Декого застрілили і з тих, що тікали до лісу.

У числі жертв упав і місцевий священник о. Миколай Піжевич, його дружина і дві доньки. о. Піжевич була м'яка, добра людина; він прийшов до Старого Села на парафію кілька років перед смертю із села Врубеля, Давидгородського району, де був дяком. Перед смертю над ним знущалися. Захопили його в хаті, щось його випитували й били. Коли ж од катів вирвався, побіг із хати в бік стодол. Там його наздогнали й застрілили. Дружину й доньок захопили на городі, там їх і постріляли. Тіла вбитих лежали на городі непохованими кілька днів.

Серед забитих і спалених у Старому Селі людей були також родини поліцаїв, яких німці покликали до несення охоронної служби в Столині. Цікаво, що люди про це розповідали німцям і благали не вбивати принаймні тих людей, що в них же працюють: не допомогло.

Описане пекро, як живий і наочний свідок його, пережила жінка, на ім'я Акилина, яка була служницею в попереднього старосільського пароха о. Шестаковича. Серед інших її теж вхопили німці й замкнули до хати. Коли розстрілювали людей у цій хаті, вона була лише ранена і впала, придушивши собою чийсь малу дитину. Цим вона врятувала дитину. Коли німець по розстрілі пішов до клуні по соломі, Акилина вхопила дитину й вибігла з хати і далі в ліс. Зі слів цього свідка подається тут опис події. — Старе Село загинуло в Кінці 1942 р.

Довідавшись про події в Старому Селі, український Столин насторожився. Поліцаям-українцям, старосільчанам, німецьке начальство дало відпустку, щоб поховати загинулих близьких. Начальник жандармерії при тому ганьбив СС за те, що вони нарobili. Поліцаї поховали своїх і поверталися, але вже з рішенням у душі помститися за своїх.

IV.

15. I. 1943 р. старосільці-поліцаї відпросилися зрання із Столина додому упорядкувати маєткові справи вбитих родин. Відпустку дістали без перешкоди. А о 12-ій годині вночі з 15-го на 16-е січня над Столином почулася стрілянина. Найбільш густі постріли неслися збоку, де мала осідок німецько-польська охорона. Навпаки, не було її зовсім коло головної жандармерії. Трохи пізніше постріли почулися в напрямку Манькович, місця осідку гебітскамісара і його урядовців. Всі ті урядовці мали свої приватні помешкання в палаці Радзивіла. Ще кілька хвилин пізніше палац почав горіти, а через місто потяглися численні підводи. За кілька годин все стихло, лише до самого ранку чути було рідку карабінову стрілянину, або тут чи там злітала в небо ракета. Ранком стало відомо,

що вночі на фурманках прибули до Столина партизани. На чолі їх опізнано відпущених у відпустку старосільських поліцаїв. Вони знали чергове гасло поліційної охорони і без перешкоди зайшли до казарми та обеззброїли варту. Так само легко їм вдалося в палаці Радзивила добитися до середини будинка. Гебітскомісар і урядовці в білизні рятувалися на вежі палацу, звідки вони відстрілювалися. Їх боронила польська самооборона. Оволодівши будинком, забрали на фурманки все майно бувшого жидівського гета, що тут переховувалось, — і одійшли в напрямку Старого Села. Гебітскомісара і його урядовців з вежі згорілого палацу звільнив, по відході партизанів, селянин, який подав "панам" на тичці шнура, що по ньому вони і спустилися. У той спосіб урятувалися вони від смерти в огні.

Жертви з боку партизанів по нападі не були відомі. З боку Німців — один жандарм був застрілений у казармі, коли її зайняли партизани. Решта з казарми вивтікала через вікно в сад, де перележали лихо в снігу голі, в одній білизні й сильно попестуджувалися. На ранок вони літаком були перевезені до шпиталю в Бересті. Головної команди жандармерії партизани не зачепили. Поліцаї-старосільці зі своєї відпустки вже більше не повернулися.

IV.

Ця подія застала розумніших з німців задуматися. Ще до нападу на Столин мали місце окремі факти, що свідчили про деяке протверезення їх. Напр., згаданий факт плачу німецького СС-івця при вістці про спалення села, лайка старшини місцевої жандармерії на адресу СС-івців. Тепер протверезення пішло далі. Було ясно: на 170 тисяч населення гебітскомісаріату /три райони/ німців припадала жменька. Мали собі до помочі невелику горстку польської самооборони, а поляків на 66 тисяч населення району було три тисячі. Ставало ясным, що загострення відношень з місцевою людиною нічого доброго не принесе німцям. І місцеві німці виразніше стали оглядатися на задні колеса. Але центр співав своєї й натискав. Про це проговорювався гебітскомісар Опітц, а навіть начальник СС-ів Гаферкамф.

З того часу занехали німці практику примусу виселювання людей із хуторів і уникали палення сіл. Але тим не паралізували партизани: було вже запіяно.

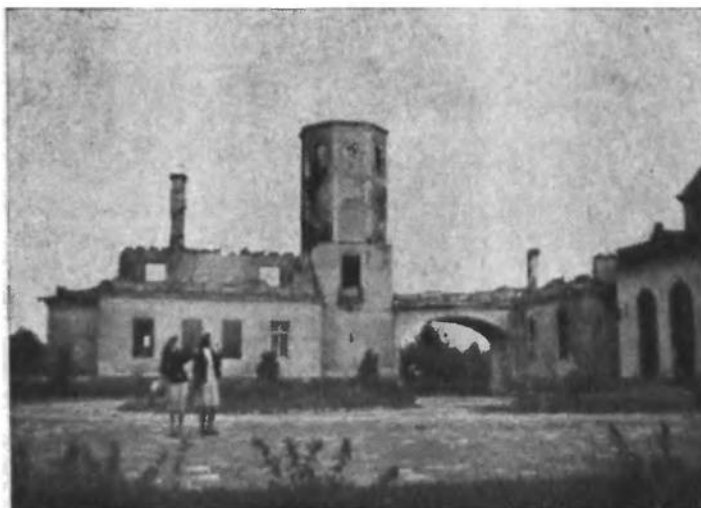
V.

Слово "партизани" в 1943 р. по Столинині стало вже найбільш часто вживаним. Воно пересипалося ще додатками-епітетами: сікачі, бандерівці, бульбівці, совітські, українські, польські, більшовицькі. Трудно було, звичайно, зорієнтуватися, хто ті партизани були насправді, і хто саме з них, де саме і що саме робив. Але що перша байдужість серед людей до німців минула, — обернулась тепер у ненависть, — стало цілком ясно. Відтепер безпосередній зв'язок міста з селом порвався, а піддержуватися міг уже тільки валками автомашин, що везли військову охорону. Рух по терені почався відбуватися тільки вдень та під охороною.

Літом 1943 р. все більше й більше вперті розмови надходили з села до Столина про "сікачів", "бульбівців", "українських партизанів". Ці розповіді характеризували партизанів, як "збройні відділи", "невідомі загони", "таємничі відділи". Одні з тих загонів в хатах дивилися, чи є на стінах в людей православні образи, православному хрестяться й проказують молитву. Коли так, нікого

Парк Радзівіла на Столінціні.

Палац Радзівіла на Столінціні, спаленый партызанамі.

не чіпали. Коли поляки приходили, зле "православним" було. На появу десь у селі чи хуторі партизанів, посилялося німцями польську самооборону та німецьку жандармерію. Самооборона в більшості поверталася з награбованим полотном, залом, хлібом, вівною.

Крім того, кожний раз по такій виправі поляки ширили чутки, що вони знайшли в стріхах списки "українських бандитів", а серед них на першому місці були прізвиська членів української адміністрації Столинщини.

Тим часом весною стався в сусідньому м. Висоцьк /30 клм/ такий випадок. Відділ партизанів убив начальника району о. Вірослава Тхоржевського разом з його дружиною. о. Тхоржевський родом з Висоцька, протезерей. Священництво прийняв десь в 1898 р. по скінченні богословських студій, українець. Був багато років парохом в Удрицьку коло Висоцька /8 клм/. У Висоцьку мав власну садибу, що містилася на самому краю містечка. Бездітний. Це була високодостойна людина й всіма поважаний священник. За одверту ідачу за Польщі був неодноразово перекидуваний з парафії на парафію /на вимогу воеводів/, аж нарешті зовсім був її позбавлений. Тоді жив на власній господарці у Висоцьку й працював на своїх 7 гектарах поля. При німцях, на вимогу селян, мусів стати начальником райсну. Справедливий і чесний, був всіма поважаний, навіть поляками, що ненавиділи його, як українського діяча. В Удрицьку, де довгий час був парохом, жив коваль Бужинський, поляк. Він все був у незгоді з поліцією, бо був злодієм. Зокрема вкрав колись у о. Тхоржевського бика. Отець знав, хто вкрав від селян, але на це сказав: "Бог з ним!" і не зголосив того випадку поліції. Коли це зробити хотіли селяни, він сказав: "Бог йому судія!" і Бужинському той випадок минув сухо. Але злодія психологія відома: він все боявся, що його потягнуть до тязниці. Бужинський одразу опинився в лісі, як тільки прийшли німці, бо зовсім не був певний за своє минуле. З лісу він почав робити партизанські налети на село. Два рази він навадався до п. Копчева, завідувачого шпиталем у Висоцьку, і забрав у нього кілька возів добра; пограбував кілька разів Висоцького пароха о. Перхоровича; пограбував багатьох селян і хуторян по околицях; пограбував щент кілька разів і о. Тхоржевського, кожний раз за ним особисто питаючись. Отця дома не заставав, бо він жив в управі району, а ночував по селянах. Яляючись /за німців/ з бандою до міста чи села, Бужинський дивився, чи є в хаті польський krzyzek. Коли не було, давав українців і рекомендувався польським патріотом, що б"е українців, бо продалися німцям. Прийшовши і перше зі своїми людьми до о. Тхоржевського, він звелів не чіпати нічого, бо і о. Тхоржевського вглядів на стіні старий католицький хрестик. Тоді скомандував: "Хлопці, кжижек польскі, Ніц не забираць!" Отже тепер Бужинський почав "walczyć o Polskę" так що і його рідний брат, який чесно до того часу жив і господарював у с. Теребежеві, пристав до його відділу. Українців ця банда нищила. Цей то саме загін Бужинського 11.V.1943 р. прийшов утретє до о. Тхоржевського на садибу. Цього разу отця застав дома і вбив разом з його дружиною. Застріливши Тхоржевських, бандити спалили дім.

Знов було таке: До районової управи в Висоцьку німці прислали, як керівника господарчого відділу, поляка з Помор'я Пйотровського. Солодкаво-люб'язний, він був дуже добрий до шефа району. Він знав, що на один кивок пальця о. Тхоржевського, — 3% поляків, що були в Столинському гедіті, на протязі півгодини зникли б, як сніг в жнива. Та о. Тхоржевський увесь час доводив людям і в уряді, і з амвона, що любов до людей — головною приматом нашого життя мусить бути. Цей п. Пйотровський все вмовляв о. Тхоржевського ночувати дома. Чергову "переконливу" аргументацію на цю тему він на-

водив перед начальником району саме напередодні смерті о.Тхоржевського. Припадком було, що по вечері, за кілька годин до смерті, коли о.Тхоржевському треба було йти на ніч до чергового сховища десь у селянина і паніматка з прислугою на тому настоювали, о.Тхоржевський сказав:

— Дайте мені спокій! Ви мені тут гірше за Бужинського! Катуйте мене. Сьогодні я нікуди не піду. А кілька годин по цій розмові Тхоржевські вже не жили. За пару днів по смерті, сказавши на похоронах фальшиву промову, Пйотровський із Висоцька назавжди зник.

З другого боку, Бужинський, коли увійшов до помешкання Тхоржевських і одразу не знайшов отця, який в сінях притулювся за високою бочкою, рішуче сказав до прислуг, які казали, що отця дома нема:

— Я знаю, що він сьогодні ночує дома!

До цього в"мжеться й далніше. Бужинський через якийсь час був викликаний на схід до найвищого начальства, дістав орден і чин капітана. А коли пізніше червоні увійшли до Висоцька, там було повішено 100 "націоналістів українських", як про це писалося пізніше в українських емігрантських виданнях.

VI.

В кінці літа 1943 р. надійшла до Столина вістка, що відділ "сікачів" появился в с.Глинка. У відповідь велика формація німців і поляків на автах виїхала до Глинка. Тут дійсно натрапили на слід партизанів. Пішли по їх слідах і наткнулися на "невідоме" військо. Зав"язалась стрілянина. Наслідком були вбиті й ранені, а серед них, з боку німців, — дольметчер Ратушняк /родом з Луненця/ Браницький Володислав, референт промисловости й керівник млинів, та інші. Одного з "бандитів" німці оточили й хотіли взяти в полон, але він сам собі під ноги кинув гранату й живцем у руки не дався.

Але випадок під Глинкою не був одиноким. 11. IX. 1943 р. трапився ще більш характерний виступ "бандитів". Саме: гебітскомісарові треба було їхати до Луцька. Їхати потягом було небезпечно зза щоденних катастроф. Поїхав тому валкою на автах, Головним шляхом на Висоцьк — Дубровиця — Сарни. За охорону ішла тягарівка з відділом поляків і жандармерії. Валка проходила повз село Рудня коло Висоцька. На сіножаті вгледіли німці гарні коні, і впала їм думка ті коні забрати. Коли тому спротивилися селяни, що тут поруч косили, німці підпалили стіжок сіна. Селяни зняли крик і почали бігти до села по рятунок та щоб попередити про можливу біду. Інші селяни, що були далі від місця події, подумали, що горить село, що в селі німці й підпалили село, — і теж почали кричати. Це все, правдоподібно, стало гаслом для партизанів, що поблизу в лісі стояли. Бо за кілька хвилин ланцюг партизанів почав наступ півколом на німецьку валку авт, що стояла на шляху проти села. З лісу її добре було видно. Ще хвилина-дві, і німці опинилися в колі партизанів. Із лісу неслися стріли гранатомету, що обстрілював валку. Зав"язався бій. А наслідок того бою був такий: до Столина привезли 23 вбитих, а серед них 10 німців. Це були: 1. Заступник гебітскомісара Штанк, який намовив до цієї подорожі, був ініціатором грабування коней і підпалив стіжок. Ранений він помер у страшних муках. 2. Начальник арбйтсамту Книст. 3. Начальник фінансового відділу Лий. Це була чесна, добра й симпатична людина. Він їхав додому на відпустку. 4. Райхсдойче /місцевий/ Блуман, начальник надлісництва, кандидат на начальника району. На кожному місці твердив, що "всіх українців треба повішати". 5. Полк-фольксдойче Фішер. Із названих сама погана людина була — Штанк.

В душі він був незлий, але п'яниця. П'яний робив усякі дурниці. Все твердив тоді, що "вогонь і батіг – страх для селян". Із немців загинули тут: 1.Українець фельдшер Сафоп, якого німці взяли на випадок бою, як медичну допомогу. 2.Інж.Шоломицький, місцевий шляхтич-білорус із с.Цмінь, польський підлабузник. Брат його був головою села Цмінь і дуже неохоче в українській адміністрації працював. 3.Петрів, перше секретар міської управи, пізніше – урядовець господарчого відділу. 4.Рудяков, росіянин із Луненця, студент медицини.

Коли пізніше на місце бою приїхав із Висоцька більший відділ війська, – вбиті були розібрані. Зброю й обмундирування партизани забрали. Решта людей з велики врятувалася, зокрема врятувався сам гебітскомісар Опітц. Взагалі врятувалися ті, що залишалися на автах і не пішли наступом проти партизанів. Вони на машинах відїхали в бік Висоцька. З боку партизанів втрати не були відомі. Подія ця мала місце 12-го вересня 1943 року.

/Далі буде/

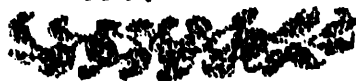
...Нема ідеального політичного устрою на землі. Нема і не може бути земного раю і книга ця не проповідує соціальних утопіч простакан. Не єсть ідеальним устрій клясократичної Трудової монархії. І в ньому будуть надужиття і помилки. Проти них треба буде бути в опозиції і той чи інший ними покривджений народ обороняти.

Ця книга не хоче знищити Вашу опозицію і Вашу оборону того чи іншого народу. Вона хоче тільки, щоб Ваша опозиція була, поправляючи, а не руйнувала, розкладаючи.

Для опозиції Його Величності буде завжди місце поруч уряду Його Величності в нашій Гетьманській Україні. Навіть більше: тільки при Українським Гетьмані може існувати українська опозиція. Тільки Гетьман може в одну націю сполучити "лівих" і "правих" українців, які без Гетьмана будуть творити завжди дві взаємно себе виключаючі і тому засуджені на загибель "нації". Як не буде Українського Гетьмана, Ви будете опозиціоністами в Москві або Варшаві. Тому коли Ви дійсно хочете Держави Української то мусите бути опозицією Гетьмана, а не опозицією проти Гетьмана.

Взагалі для всіх українців, що хочуть Держави Української і мають Бога в серці, а розум в голові, призначена ця книга. Отже навіть для Вас, вороги мої...

З вступного слова до "Листів до братів-хліборобів"
В.ЛИПНІНСЬКОГО.

ГЛІВНИНІ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ВЕРКОР - "МОВЧАНКА МОРЯ", "ПОХІД ДО ЗОРІ"

Французький письменник Веркор став вперше широко відомий, як автор "Мовчанки моря" - книжки, таємно надрукованої у Франції в часи окупації і таємно вивезеної за кордон. Це був перший знак того, що всередині взятої ворогом колишньої фортеці свободи живе ще невмирущий і непереможний творчий дух Франції. В "Мовчанці моря" Веркор блискуче і без зненависті з'ясовує німцям, що вони ніколи не змогли б ні купити, ні підкорити собі французів. Ця книжка доводила, що у Франції є живі традиції великих гуманістів - від Томаса Джефферсона до Уота Уйтмена, від Чарльза Джемса Фокса до Альджернона Суїнборна.

Новіший роман Веркора - "Похід до Зорі" /"La Marche à l'Etoile"/ - становить собі децю інше завдання. Він хоче показати одвічну суть Франції в першу чергу самим французам. З переконуючою і шляхетною одвертістю він робить це, розповідаючи історію про те, як один юнак, народжений в Моравії, пішов на прощу до Франції - до країни своїх юнацьких мрій, до Країни Віктора Гюго і Александра Дюма.

Герой роману, Томас Муріц, почав свою важку подорож до Зорі Свободи відтоді, як навчився читати по-французькому. Зрештою він попадає у Францію, і тут його першим другом стає рудий господар шинка, якому він і розповідає свою історію. Його привела у Францію віра в те, що це є країна свободи, дійсна фортеця свободи, ради якої він покинув свої любі береги Дунаю. Рудий шинкар, не без вагання, але все ж визнає, що Томас має рацію. Далі, протягом свого довгого і щасливого життя у Франції, Томас Муріц знаходить дальші підтвердження своєї віри. Низка випадків учить його цьому - наприклад, могутній протест скромних французьких робітників проти розстрілу еспанським урядом /ще за короля Альфонса ХІІ/ шляхетного і миролюбного філософа-анархіста Франсіско Фереро. І часто наш прочанин до Зорі Свободи згадує урочисте просте обличчя рудого шинкаря. Але потім надходять часи, коли французи ніби забувають про свою шляхетну любов до практичного здійснення ідеалів свободи. Зоря Свободи в жадливий спосіб замінюється жовтою зіркою Давида, бо хтось із предків Томаса Муріца був жидівського походження. Одного дня ми бачимо, як сивоголового Томаса Муріца, разом з юрбою інших в'язнів-жидів, виводять з-за ґратів концентраційного табору в Дрансі. Їх чекають жандарми з кулеметами - не німці, ні, а французькі жандарми часів Віші. І поміж них є чоловік з рудою головою. Томасові здається, що це його давній поважний і мирний друг. З радістю і вірою він кидається назустріч йому. Але рудий чоловік одштовхує його. Коротка "черга" з кулеметів, і Томас падає. Його похід до зорі закінчився страшною зневірою і смертю.

Ця сумна, зворушлива і дуже змістовна повість належить до літератури французького "Libération" /визволення/. Але вона також належить до всесвітньої літератури вільних народів. Переклад на англійську мову зроблено Еріком Статтоном.

ГАБРІЕЛЯ МІСТРАЛЬ - "НЕРОЗРАДНІСТЬ"

Габріеля Містраль, це недавно сільська вчителька в далекому Чілі, є тепер одним з найбільших поетів світу. Вона добре

відома всій Латинській Америці. Про неї знають і в Сполучених Штатах, а недавнє призначення їй Нобелівської премії за 1946 р. звернуло увагу і латинських країн Європи на цей своєрідний і видатний талант. Її остання збірка поезій зветься "Desolation" - "Нерозрадність".

Найкращі французькі переклади Габріелі Містралі належать каталонцеві Вентура-і-Гассоль, який є сам видатним поетом. Між іншим, він є, автором прекрасної поеми, присвяченої каталонському президенту Компанісу /якого Франція Вімі видала Еспанії, порушивши звичай азилу для політичних втікачів, а уряд Франко розстріляв; один з випадків "успішної репатріації" учасників національно-визвольних рухів. П.Л./

АНРІЕТА ШАРАСОН "КНИГА МАТЕРІ", "ЛЮБОВ"

Франція дала світові також поетесу високого таланту. - Анріету Шарасон, автора збірки поезій "Книга Матері" та прозаїчних діалогів і оповідань "Любов". Анріета Шарасон, як і Томас Кернен, як Габріеля Містраль і багато інших, належить до послідовників християнської етики. Ця тенденція в сучасній французькій літературі є досить сильна і заслуговує на увагу студіюючих чужинців. Інші дві течії - екзистенціалізм і марксистський "діалектичний матеріалізм", - мають також багато активних adeptів, але серед нового покоління, що йде після Жиро-ду, є принаймні стільки письменників з релігійним світоглядом, скільки екзистенціалістів і марксистів разом.

Два нових романи є типові для цієї тенденції: "Світлий шлях" Андре Верньєра, і "Жива ячменю" Марії-Терези Бодар. Обидва автори пишуть про містерії любові і смерті, про те, як особистість продовжує жити після зовнішніх катастроф, про вплив мертвого на живе, про перемогу духа над тілом. Зріст цього "нового спиритуалізму" лише частково є наслідком війни. Перша світова війна дала елегантний цинізм Поля Морана, розчарованість Монтерліана, революційний ідеалізм Барбюса і - після того - нігілізм Селіна. Розгром і припинення в роках 1940-44 зробили більше для релігії у Франції, ніж смерть і перемоги в першій світовій війні. Можливо, що ці романи є лише соломинки, що пливають на поверхні бурхливого потоку, але вони слідуєть один за одним так часто, що течія мусить бути сильною.

ТОМАС КЕРНЕН- "РАНКОВА ЗІРКА"

Як альтернатива проти комунізму, як ліки проти самознищючого нігілізму сучасного світу, з'являється християнська твердість і самопожертва. Це є переконання скромного героя книги Томаса Кернена "Ранкова Зірка" /написаної англійською мовою і прекрасно перекладеною на французьку С.А.Моруа/. Цей твір автор написав під час свого ув'язнення в Німеччині. Це історія німецького селянина, який провів 18 років в монастирі, був вигнаний і знедолений, коли наці зруйнували релігійні об'єднання, і після року блукань і страждань опинився, за дивною примхою випадку, в тому ж монастирі, перетвореному в нацистський концентраційний табір.

З усіх творів про гітлерівський "Третій Райх", вигаданих і документальних, жоден не зробив такого впливу на автора цієї рецензії, як "Ранкова Зірка". Написаний без ненависті, з холодною і твердою простотою, з глибоким релігійним підґрунтом, який не знижує чисто літературної вартості твору - він показує проблему нацистського змагання за опанування світу /або знищення

світу/ – в пляні далеко вищому за людські пристрасті. Це до – сягається як незвичайною темою, так і прекрасною строгістю виконання. Протягом найближчих десяти років мабуть найвидат – ніші романи, написані в Англії, Франції, Росії, Польщі або США будуть мати за сюжет якусь подію з часів війни з німцями або війни всередині Німеччини. Це невичерпне джерело Шекспі – рівського трагізму, і що далі від нас будуть діючі особи, то менше зможуть вони претендувати на амністію за свої вчинки. "Ранкова Зірка" Томаса Кернена є одним з видатних романів, присвячених цій темі.

х х

х

Париж є не лише столицею Франції, і не лише світовим центром культури і мистецтва. Це також окремих, замкнений в собі світ, зі своїми традиціями, зі своєю історією і своїм світоглядом.

/Це є блискуча і зворушлива історія, де Артур Рембо грає роль Робесп'єра, Пікассо – Наполеона І, Аполлінер – Гамбетти, і Жан Жіно – Петена. Цей світ справді існує сам для себе – письменники пишуть романи про письменників, малярі малюють портрети режисерів і поети пишуть вірші про акторів і малярів. Досить прочитати Франсіса Карко "Пригодинницьке життя Артура Рембо", або його ж "Від Монмартра до Латинського квартала" – ця своєрідну географію нової частини світу. П.Л./

Але цей світ належить тепер лише минулому. Він є мертвий. Такий, принаймні, висновок можна зробити з прекрасної книги Аліси Галицької – "Вчора".

Аліса Галицька – це дружина відомого маляра-кубіста Маркуссі, що разом з Пікассо наважився штурмувати твердині реалістичного малярства. Вона сама є митцем світової репутації, особливо в справах художнього оформлення театру і балета. Її книга "Вчора" – це збірка блискучих і гострих оповідань про шлях від злидненого існування "невизнаних талантів" до вершин слави і успіху. Мова йде про малярів і поетів, які перед першою світовою війною голодували і мерзли по горщиках і підвалах Монмартра, і які зуміли "зробити себе модними" і так виїхали в люди. І от ці люди купують авта і пляхетські замки, товаришують з мільонерами, належать до "вищого товариства", з такою любов'ю описаного Марселем Прустом. Аліса Галицька бачить наскрізь це оточення з незвичайною гостротою і ясністю погляду – за її власними словами "в останнє, мабуть, в цьому гинучому світі розкошів, елегантії, насолоди, самозакохання, аморальності, вишуканого цинізму і безцільності".

Це є суворе, але добре продумане визначення. Цей замкнений світ мистецького Парижу справді був найбільш безкорисно декоративним, найбільш безплідно дотепним і хворобливо безжурним з усіх подібних суспільств. Єдине утилітарне виправдання його існування – в тому, що він притягав капітали багатих ледарів і дилетантів-чужинців, і таким чином дав натхнення виробництву предметів розкошу і декоративним мистецтвам. Якщо Францію залиє коли небузь хвеля нової революції і "безкласове суспільство" за советським зразком здійсниться в ній – всі ці прекрасні і функціонально непотрібні речі згинуть, як вони згинули в Росії. "Чисте мистецтво" – цебто позбавлене своїх сучасних функцій прикрашення дійсності, яке більше не триматиме чаруючого і облесливого люстра перед красою і

і розкішню паризького життя - це мистецтво навряд чи переживе загибель своїх комерційних сателітів. Можливо, абстрактне мистецтво Пікассо, Леже і їх численних наслідувачів є предтечею пролетарського мистецтва завтрашнього дня. Але в суворому "безкласовому суспільстві" не буде місця для чарівної легкості портретів Марії Льорансен, ні для музики фарб Сезанна або Мане. Сюрреалісти і їм подібні, ці фанатики онобізму, для яких однією з чергових мод і засобів "épater le bourgeois" є також комунізм, самі копають собі могилу. І якщо це станеться - захоплююча романтична книжка Аліси Галицької потоне в тому ж морі, де зникнуть і її персонажі.

...Тільки повна пізніша денационалізація, повне здекласування і відірваність від реального життя всієї грамотної, думуючої частини української нації, тільки повне знищення нашої національної аристократії Війська Запорізького, а разом з нею знищення і самої нації - стали причинами того факту, що історична роль Гетьмана Богдана Хмельницького тепер у нас невідома і призабута.

Ми забули вже, що з нації нашої вийшов один з найбільш геніальних державних мужів східної Європи, який для України зробив більше, ніж слушно прозваний "великим" Петро зробив у п'ятьдесят літ пізніше для Московщини.

Бо Петро Великий тільки зреформував готову вже державу, тільки европеїзував готовий татарський державний поміст, який покривав пасивне, стояче й омертвіле в своєму поневоленні московське море.

А Богдан Хмельницький творив нову європейську державу і відбудовував націю серед гуркоту падаючих румовищ старої, ним же розвалені Річипосполитої. Він усував ті румовища й одночасно укріплював західну культуру на Україні в обличчя постійної татарської і московської небезпеки зі Сходу - серед української громади, яка вся від верху до низу носила шаблі при боці, яку ділили глибокі різниці протилежних цивілізаційних впливів і яка кожної хвилини готова була кинутись до оружної боротьби сама поміж собою.

В. ЛІПІНСЬКИЙ - "Україна на переломі".

ЯК ВІДЧУВАВ ПОЕТ ВЛИЗЬКО

НАБЛИЖЕННЯ РОЗПРАВИ

Наближення смерті деякі люди здатні відчувати. Відчувати дуже яскраво. Бачити смерть, чути її кроки...

Ця таємниця людської душі тим часом залишається нев'ященою, але ми хочемо коротко розповісти один факт такого відчуття своєї загибелі визначнішого поета доби відродження української літератури 20-х років Олекси Влизька.

Мого, як відомо, з групою українських письменників і вчених розстріляли у зв'язку з вбивством Кірова в грудні 1934 р. В кінці 1933 і на початку 1934 р. в Україні розгорнулася була палена кампанія нагінок на українську інтелігенцію. В Академії Наук, науково-дослідних інститутах, вищих школах, в середовищі письменників, композиторів, художників велася пильна перевірка особового складу робітників і усування серед них тих, що не відповідали своєму призначенню з "ідеологічних мотивів".

В той час цілковито змінені були і обсажені новими людьми редакційні колегії українських газет і журналів: "Червоний Шлях", "Життя і Революція", "Критика" /яку тоді ж було перейменовано на "За марксо-ленінську критику"/, "Плуг", "Гарт", "Літературна газета", "Музика", "Образотворче мистецтво" і т.і.

Ці оновлені видання зразу ж на перших сторінках своїх почали друкувати портрети вождів, привітання від колективів "вождеві народів" і звідомлення про викриття на кожній ділянці "ворогів народу", "шпигунів" і "діверсантів".

Час був жахливо непевний. Люди лягали спати не певні, що до ранку їх хтось не потурбує одягатись і йти в Безвість. В цей час доходила до вершин також чистка письменницьких кіл. Вже були мертві або у віддалених місцях-Скрипник, Бадан, Яворський, Хвильовий, Яловий, Куліш, Курбас, Холостенко, Врона... Над іншими, що ще ходили по українській землі, висів Дамоклів меч. В цей час вулицями Києва ходив глухо-німий поет-комсомолец Олекса Влизько. Він бачив життя українських селян, він розумів, що діється...

А проте одного дня на сторінках літературної газети з'явився його вірш, який пророчисто промовляв, що діється з ним і навколо нього. Вірш починався скаргами на недовір'я і мав такі рядки:

... І я тоді ставав на перехресті,
Безсилий рвати злі кодоли пут...
В літературі, в інституті, тресті
Тікав я з кута в ще гостріший кут.
Ставав спеном і порох,
Що дав би полум'я, в мені сирів...
Тоді питалися: союзник я чи ворог?
І знову ж вперто пхали в яму, в рів.
Мого термометру чимраз дрібніла скаля
Мене з'їдав мовчання чортів гріх,
Вперед мене рогатки не пускали,
Назад мені вже не було доріг...

А закінчувався вірш такими пророчими словами:

На Лису Гору в смертників кареті...
З Кобого Капоніру в темну ніч;
На Лису Гору в смертників кареті,
Назустріч смерті, з катом віч-на-віч...

Це було в кінці 1933 року. А за якийсь час поета було убито, а згодом розстріляно. Вищезгаданий вірш був останнім з опублікованих поетом творів.

Слід додати, що в особі Влизька українська література втратила неперевершеного романтика грядущого відродження України. Експресія і динамічність його поезії нагадували Шілера і Байрона. Його звали українським Гайне. Поет любив море. Стихія моря була його стихією. Більшість віршів своїх він присвятив Чорному морю, яке звав Українським морем.

В його фізичному знищенні темні сили бачили для себе потребу, більше – необхідність.

...Для нас, нащадків пізньої державної і національної української руїни, психологія того кипучого, інтенсивного, захоплюючого своєю організованою різноманітністю національного життя часів Гетьмана Хмельницького майже незрозуміла. Нам сьогодні трудно собі уявити, щоб могли бути на Україні такі часи, коли всі класи української нації приймали активну участь в творенні одного, для всієї нації спільного державного і національного життя.

Коли провід того життя спочивав у руках розумних і чесних – не чужих, а своїх – найкращих українських людей, коли найбільше освічена і культурна верства на Україні себе українською – а не польською чи московською – вважала і коли вона авторитетом і повагою серед нас народніх користувалась.

Щоб могли існувати такі часи, коли мелканці України не винищували себе взаємно під проводом чужих агентів і коли вони – всупереч загальному переконанню сторонніх обсерваторів і політиків – не тільки до руйнування, але і до будівництва були здатні....

В.ЛИПІНСЬКИЙ – "Україна на переломі".

ТЕАТРАЛЬНІ АМАТОРИ НА НОВИХ ШЛЯХАХ

Після вистави в таборовому театрі Коріген п'єси М.Гоголя "Одруження", рецензент у місцевому "Інформаційному листку" писав: "Одруження на нашій сцені цікавий епізод в житті таборового театру. Постановка п'єси, якої не зіпхнеш засобами пошаною куртки і шапки, вишитої сорочки і штанів, вимагає клопоту. Тим більше постановка п'єси, яка вимагає доброго знання епохи та середовища, в якому проходить дія. Ще більше тяжким є виконання таких ролей людьми, які лише з книг знають "буржуазне" колишнє життя... Та бажання і настирливість зробили своє. П'єса поставлена добре в усіх відношеннях і дала свій плід. Про це свідчив найкраще широкі сміх людей змучених безбарвною одноманітністю сірих таборових буднів..."

Не хочемо стверджувати, що у виставі п'єси "Одруження" драматичний гурток цілком справився з завданням дати у найдрібніших деталях добу і її типів. Але п'єса поставлена пристойно і культурно. А саме головне показала нам того звичайного аматора не тільки у вишитої сорочці і широких штанах, а й у чужому йому великопанському фраку і білих рукавичках. П'єса "Одруження" довела, що не тільки ті комедійні колізії смішні, де Хома п'яний свариться з задерикуватою Хіврею, чи дурний Стецько сватається до розумної Уляни. Смішними можуть бути звичайні внутрішні риси людські: надзвичайна щепетильність, діловий прагматизм, химерна мрійливість. Все це подане по-мистецькому, здатне викликати у глядача сміх саме смішними сторонами характерів.

Це є велике досягнення і провід театру може бути цілком задоволений з цієї своєї мистецької удачі.

З неменшим успіхом театр справився з шедевром сучасної української драматургії п'єсою М.Куліша - "Мина Мазайло". П'єса ця в аматорському виконанні звучала. Всі комічні ситуації дійшли до глядача, а саме головне п'єса дала зрозуміти глядачам всю смішність становища головного персонажа Мيني Мазайла, що не може вимовити "лугами", а тільки "луґами", зате добре у Мокія виходить "сестриця", тоді як в Улі воно тільки "сестрица"... Сатира на "тьоть Моть" з Курьбка і віджилих вчителюк "правильних промисловених" справили своє позитивне з національного погляду завдання.

Так само патріотична романтика "П'яного рейду" Миколи Чирського дійшла до глядача і він не розумом, а серцем відчув суть трагічної героїни під Базаром. Глядач бачив заочно, як готувався похід, з яким пішесенням він почався і чому так трагічно скінчився.

В цих трьох виставах накреслилися нові шляхи місцевого драматичного гуртка. Нові для аматорів,, нові для таборян, нові для таборових режисерів. Для нас тепер ясно, що так звана знижка на аматорство є безпідставна і невинуватена. І звичайні аматори без сумніву справляться з патетично-натхненними п'єсами Біллера і яскравими комедіями Гольдони. Вся справа в бажанні, вся справа в умінні підійти до аматорів і дати їм зрозуміти "душу" п'єси.

В наших сьогоднішніх таборових умовах нема права сидіти на "Ковбасі й чарці" чи "Сватанні на Гончарівці". Таборовий театр мусить і повинен виконувати функцію культурно-виховного чинника. І сенс виправдання появи на нашій сцені невмрущої

• Наталка-Полтавка на сцені в таборі Коріген.
Ніна Козачук в ролі
Наталки

- Мина Ма-а-а-зеєнін! Мазенін!
"Мина Мазайло" на сцені в
театрі табору Коріген.

Наш дитячий садок.

Театральна вулиця в таборі Корієн.

"Наталки-Полтавки" Котляревського саме тим пояснюється, що поза рідною Ворсклою і милими аріями персонажів ця п'єса є ще і нев'янучим мистецьким шедевром. Є де грали акторам, є чим милуватися глядачеві - особливо на вигнанні. Але "Сватання на Гончарівці", "Помились у дурні", воіляки "Хмари" і "Гриці" мусять поступитися і дати на сцені місце п'єсам Гоголя, Куліша, Чирського, Мол'єра, Гольдони і інших авторів, що виховують і актора, і глядача.

Це є вимога часу і обставин. Україна не край меду і галушок, а терен, на якому, через його багатство і географічне положення, пролилося найбільше крові. Українці це не Стецьки верхи на соняшниках - /це вмерло 100 літ тому!/ і не Кукси. Це люди яких накреслив Микола Хвильовий у "Вальдшнепах", а Микола Куліш у "Патетичній сонаті", це люди, яким болить їх бездержавне буття, це люди, які мають посісти своє належне їм місце серед народів світу!

...Чекає все: і розпач і образа,
А рідний край нам буде чужином.
Не треба смутку! Зберемось відразу,
Щоб далі йти - дорогою одною.

Зметемо вогнем любови межі.
Перейдемо у брід бурхливі води,
Щоб взяти повно все, що нам належить,
І злитись знову зі своїм народом.

О.ТЕЛІГА - "Поворот"

Ціна людини

Лорд Ролянд Гумпрей Деліфері за внеском до канадійського міністерства корабельних будов просив збільшення йому робочої сили до десяти тисяч чоловіка. Відповідь міністерства була така: "Нашим обов'язком було б взяти робітників з переселенчих таборів Західної Європи, яким ми мусимо допомагати в їхній біді".

Деліфері, не знаючи людей, які лишилися на ласку долі, не знаючи їхнього ставлення до праці, вирішив сам поїхати у Європу, щоб докладніше придивитися до тих людей і розпитати про все представників влади.

По приїзді в Париж, він зупинився в готелі "Гранд Прі" і в найближчих днях постановив відвідати велику фірму "Ogilvy", що мала великі варстати і заклади будови домів і каналізації, і де можна було зустріти людей всіх націй.

Лорд загостив до фірми і його дуже привітно прийняв шеф фірми Люїз Фрамері. По довшій розмові Люїз Фрамері запросив його переглянути варстати. Деліфері бачив дуже добре устатковані слюсарні, столярні, пляни найновіших будівель і тому подібне.

Люди тут були різних націй: - французи, німці, поляки, українці, латиші, серби, італійці. Всі працювали спокійно, вивчаючись зі своїх завдань. Це дуже сподобалося лордові. Після розмови з людьми і після огляду виробів було видно, що він задоволений.

Підійшовши до одного токарного варстату, біля якого працював старший віком чоловік, лорд оглянув його працю і запитав хто він.

Той відповів: "Я німець, Альфред Гетлер з Ротенбурга. Одружений. Маю малу донечку. У нас в Німеччині біда і я мав щастя дістатися сюди на працю. Тут живу з праці рук і тим є задоволений".

При інших варстаті працював поляк. Він був на ім'я Ян Заранський з Дембіці, одружений. Ввесь час при праці він був веселий, багато говорив, жартував і сміявся.

Далі лорд зустрів і українця, Петра Чайку, з Красноставщини. Він запитав його, чому він не їде додому.

- Я бідний, а моя батьківщина знищена війною, тому хочу дещо заробити, - відповів йому Чайка.

Лорд оглянув його роботу і відійшов задоволений.

Так по черзі зустрічав він інші варстати і говорив з людьми, де їх працювали тисячі. По оглядинах варстатів він попросив викликати по одному робітникові з кожної нації, переважно тих, що з ними він говорив.

В канцелярію прийшли вісім людей різних націй.

- Мені подобається ваша витривала праця. Працюйте так і далі і ваша праця буде винагороджена, - сказав до них лорд і дав кожному по 250 доларів.

Повортаючи з праці, ці щасливіці були дуже задоволені. Таких днів не багато буває в житті!

Петро Чайка, прийшовши додому і не сказавши нічого жінці, почав поспішно переодягатися. Жінка хотіла дати вечерю, але він сказав, що не має часу вечеряти, а мусить поспішати на schoдини, бо його присутність там обов'язкова без запізнення.

Як Петро Чайка, так і інші робітники-шасливці, того самого вечора пішли на різні "сходини", "збори" і тільки німець цього не зробив. Прийшовши додому, він оповів жінці про розмову з лордом і про винагороду, що від нього дістав. Повечерявши, він включив радіо, закупив сигару і залишився вдома.

Удосвіта другого дня приплентався Петро Чайка зі "сходин", п'яний, як ніч. Бідна жінка не знала, що сталося. Вона встала і поклала чоловіка в ліжко.

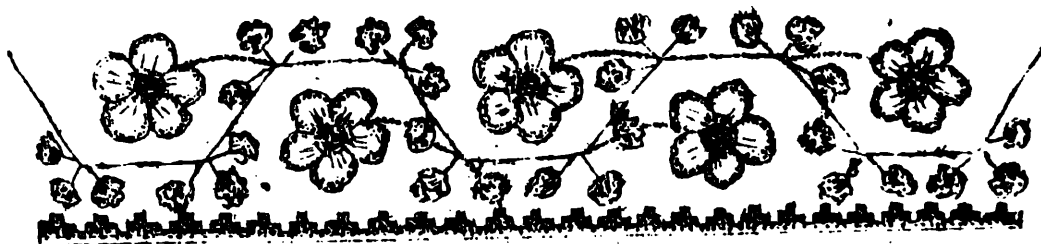
Вже вранці, як вона не намагалася збудити чоловіка, щоб пішов на роботу, він і не думав вставати, кажучи, що дуже хворий і залишився лежати далі.

А лорд того ж ранку запитав телефонічно, чи всі ті люди прийшли на роботу, щоб вчора сдержали гроші. Відповідь була, що своєчасно прийшов тільки німець.

Петро Чайка встав аж по обіді. Він зібрався і пішов кінцати розпочате "діло" з українською приповідкою: — "легко прийшло, хай легко і йде!" Німець інакше казав: "Коли легко прийшло, треба його шанувати!"

І ще дві неділі лорд гостював у Парижі і кожного дня питав шефа фірми про тих людей, чи вони прийшли на працю. Деякі прийшли за тиждень, інші за дві неділі.

По двох тижнях лорд виїхав до Німеччини і тут вже не цікавився справами чужинців, а відвідав німецькі виробничі заклади в Райнлянді. Потім в еміграційних бюрох дав для німців вісім тисяч місць на роботу у своїх будівельних закладах в Канаді.

ПРИМІТКА РЕДАКЦІЇ: Редакція не цілком згоджується з характеристикою окремих представників націй у цьому нарисі. Так випадково могло бути, але не так є взагалі. І серед українців є люди, яким далеко до Альфреда Готлера з Ротенбурга. І серед німців є літнєх, які куди гірші за Петра Чайку.

За ціну його нащадків

До 25^{ти} роковин з дня смерті В.Короленка

Недавно в Москві, в клубі советських письменників, відбулася вечірка з нагоди 25-х роковин з дня смерті письменника В.Г.Короленка. Як зазначала советська преса, присутні на вечірці гаряче вітали прибулих туди молодшу доньку Короленка - Наталію Володимирівну і внучку його Софію Костянтинівну Ляхович. Вечірка закінчилась читанням творів Короленка.

Володимир Короленко - з походження волинський українець. Він віддав свій гоній і перо російській літературі. Як і його великий попередник Гоголь, він збагатив російську літературу незрівняними сторінками майстерного зображення людської душі; гнівними словами цирого і сміливого апологета та оборонця принижених і ображених сильними світу цього.

Але, на наше щастя, Володимир Короленко віддав "північному братові" не все. Він не віддав йому того, чого віддати не міг: своєї української вдачі, яку вдихнув з повітрям українського Рівня й Житомира, де родився і виріс.

Творчість Короленка, як і українця Гоголя, просякнута українським протестом проти московського насильства. Це Володимир Короленко перед своєю смертю написав відкритого листа Ленінові, в якому протестував проти нової неправди. Українську душу Короленка відчуємо і в тому, що після десятиліт поневіряння в країнах "не столь отдаленних" він нарешті таки потягнувся в свою українську стихію, в своє середовище - в Полтаву.

В Полтаві живучи, сім'я Короленка рідниться з Ляховичами. Ляховичі це середнього достатку селяни, що тримали посесію на фільварку в одному з повітів Полтавщини. Це була цілком українська родина, що походила з Волині та була пов'язана з колами духовенства того краю. Була родина, що працює власних рук спромоглася на оренду фільварка. Пан Ляхович починав кар'єру "поміщика" - як дрібний поштовий урядовець, а пані - донька сільського дяка. Ця трудова родина, ставши "дідами", продовжувала працювати і далі, щоб дати освіту п'яťом своїм дітям. Наймолодший із цієї родини і був Костянтин Ляхович, зять Короленка.

Він був правник. Зв'язаний маєтком і своєю діяльністю з Полтавою, К.Ляхович входить у ближчі стосунки з родиною Короленків, а згодом одружується з молодшою донькою письменника.

Друга російська революція застала К.Ляховича молодим громадським діячем. Він соціал-демократ і активний діяч цієї партії. Українець, він піддається впливам оточення - і його виставляють росіяни кандидатом в члени Всеросійських Установчих Зборів. Доля тих Установчих Зборів відома: їх нові володарі розігнали, а Костянтина Ляховича, зятя Володимира Короленка, розстріляли.

Авторові невідомі подробиці і безпосередні причини розстрілу. Але дуже добре відоме одне: коли в уніформі російського солдата восени 1917 року йому довелося проходити по вулицях Полтави і перечитувати на розліплених летючках списки кандидатів до Установчих Зборів, де фігурувало і прізвище Костянтина Ляховича, він не раз давав собі питання: чому ти, Костянтин, в цих списках, коли свого часу мене, українця, за кілька

засвоених російських слів інакше як "кацапом" не називав, як і всі ви, ціла українська родина Ляховичів?

Північ заплатила Україні за відданість. Заплату однакожу і тестеві, і зятеві.

А через 25-30 літ "присутні гаряче вітали... внучку Короленка Софію Костянтинівну Ляхович"...

Дивні діла творяться в "найдемократичнішій" країні!

Л.К.

Афоризми М. Ореста

Час бережи. Неподібний до інших це скарб: не зростає
Він, а загубиш його, то не віднайдеш ніде.

Ми є життя будівничі. Зі зла і добра ми будуєм.
Стій, роздивися: котру в руки цеглину береш?

Лиша і пересуд, що ціль виправдує засоби. Гляньте:
Засоби воюди і скрізь ціль визначають свою.

Учить розлука любити отчизну, а серце, що завжди
Край свій любить, воно туги подвійної вчить.

Правда одна. Хтось правду с в о ю проповідує? Горе!
Ворог її він або неук, безумець, сліпець.

"Наше життя".

СЗМ'НО!

Маллий фейлетон на філологічну тему.

У всьому цьому, дорогі читачі, завадив пановний пан К., що з причин емігрантської нечестности просив не розголошувати його прізвища.

Ворганізував він у нас КУСК. /Кружок Українських Студентів Кілю/. А його мовознавці заперечили, мовляв, в українській мові слова "кружок" в такому його значенні, як він його вжив, нема. Тут до речі лише слово "гурток", а кружком на Україні накривають лише діжки з огірками і зверху камінцем придушують, щоб оцей атрибут до келишка горілки був смачніший.

Шановний автор погодився і сказав: добре, хай буде гурток. Але... як же ми тоді скорочено будемо зватися? ГУСК? ГУСКА? Ні, КУСК — ліпше. А студенти як почули, ні, кажуть, "ГУСКАМ" зватися не хочемо. Як завгодно тільки не ГУСК! І відкинули немилословну аббревіатуру. Тепер звуться просто:

Українська студентська громада в Кілю.

В зв'язку з цим прийшло мені на думку написати на тему аббревіатур фейлетона. Дарма, що наживу я собі ням ворогів, а редактор "На чужині" навіть ризикуватиме, що його журнал в якомусь таборі стане перед небезпечкою, пасти на ауто-дафе. Дарма! Дуже свербляча тема. Не можна не написати.

Так от же про скорочення, чи, як мовники звуть, аббревіатури!

Пішла мода в еміграції на скорочення в словах так, як буває у жінок мода на вкорочення якоїсь частини свого туалету. Скорочують що можна і чого не можна. Іноді здається, що й організації творяться не для організацій, а для скорочених назв.

Приміром КУК — Координаційний Український Комітет. /Я дуже шаную цю організацію і не маю нічого проти неї по суті, але щодо її скороченої назви, то прошу пробачити, вона так і проситься на сторінки фейлетона/. Яке красиве сполучення звуків: КУК! Вслухайтесь в мелодику звуків:

Ми належимо до КУК-у!

Пам'ятаєте пісеньку:

Пару коней я дістав,
Чум чара чурара!
За граніцю одіслав —
Ку-ку!

Відбулося "єрне" засідання КУК-а. Теж асоціація:

От тобі і штука
Капітана Кука!

А чи не можна було б просто назвати: — Український Координаційний Комітет?

А як же тоді з аббревіатурою? УКК? Ні, не годиться! Тільки КУК! Ку-ку, Кука...

А то ще візьмемо: МУР /Мистецький Український Рух/. Так само дуже поважна всіма літературна організація; але щодо аббревіатури, то її місце знову ж таки лише в фейлетоні!

Яка прекрасна назва: МУР! Думаю, що пановний голова цієї організації пан Улас Самчук мусив би видати премію в дві тисячі марок і через газету "Час" розголосити ім'я автора.

Уявляю, як обгрунтовувалася назва на одному з засідань

літературної організації.

Виступає автор проекту:

— Ви, панове, тільки вслухайтесь в звукосполучення: МУР!
Це не явись там КОЛО, ЗВЕНО, ЛАНКА. Це МУР! Твердий, як мур!
Ви, панове, за тверду організацію?

— Так, за тверду.

— Тоді — тільки МУР!

Поети запротестували:

— Як так? Та це ж не естетично!

— Зате міцно!

— Що з того, що міцно? І тюрма міцна та чорт їй рад. В сірому гранті, в цементі, в цеглі шукати натхнення поетам?

— Дрібниця, в добу шукання незалежної, самостійної, соборної... тільки МУР! Що ви можете протиставити ворожій навалі дошки, дикту?

Поети далі хвилювалися.

— Ну, добре. Були колись Наплітани, Молодняківці... А ми ж то як зватись будемо? Невже мурини? Та ж ми білі! Європейці! Ви ж за Європу?

Захвирилося обличчя автора проекту, але тільки на мить. А далі:

— Нічого, панове! Муринами вас можуть назвати лише вороги української державности! І на це ви мусите протиставити свою твердість, як... мур! Зрозуміло?

І прийняли МУР.

МУР, мурини, мурувати, мулярі...

Хай живе МУР!

Кажуть, що муринам так сподобалися скорочення, що вже де-хто й імена письменників почав скорочувати. В одній редакції режисера Володимира Блавацького почали називати Вобла, а Івана Багряного — Івба.

"Івба" в газеті УВІ /Українські Вісті/ написав статтю про оєрце /пробачте, чулу!/ "Народного Малахія". А Вобла гостро відповів йому в газеті "Утри" /не носа! — "Українська Трибуна", Дискусія про Малахія триває".

Молоді дивилися-дивилися на старших і собі давай організовуватись абрєвіатурно.

На початку утворили СУМ — /Спілка Української Молоді/.

Засумували майже у всіх таборах. Дарма, що всі права на авторство цієї назви ще в 1929 році застерегла собі наймогутніша абрєвіатура із трьох літер на Катерининській вулиці в Києві.

Сумують!

Але оскільки молодь непосидяча, їм ще інших організацій захотілося. І тому оце недавно з'явився... КУМ! — /Клюб Української Молоді/. Став він в опозицію до СУМ"у. І тепер КУМ воєє з СУМ"ом. На зразок, як СУЖ воєє з НДОУЖ"єм.

Хто переможе — покаже майбутнє.

Ви не уявляєте, пановні читачі, які перед українською мовою відкриваються перспективи у зв'язку з поширенням скорочень!

Якби Тарас Шевченко чи Леся Українка встали із гробу і прочитали в наших газетах, як у нас на емігранції росте СУМ, розбудовується МУР, виглядає КУК і поводитьсь КУМ /і то не так в житті, пановний читачу, як на папері!/, то вони... мабуть знову померли б.

А нам доводиться жити. Ба, навіть державний патріотизм на цих скорочених будувати! СУМ-но!

Ростинтин Багрянородний

▼ Рецензії ▼

D. DOROSHENKO: TARAS SHEVCHENKO, THE NATIONAL
POET OF UKRAINE

Published by M. Stawnichuk, Augsburg, 1946.

З зацікавленням беремо у руки цю невеличку книжочку, написану про генія українського народу - Тараса Шевченка - в англійській мові. Очевидно, її мета - інформувати англійсько-американське громадянство, а в першу чергу урядовців і військових у Німеччині.

Враження по прочитанні цієї книжки дуже корисне. Автор з основним знанням не лише історичної, але й літературної сторінки порушених питань справно описує життя і творчість нашого поета. Як і слід у книжці для чужинців, зупиняється автор спочатку на питанні, чому в 17 і 18 віках знала західна Європа куди більше про історію й сучасність України, як у 19 віці. Автор говорить про тодішні книжки й журнали, що займалися нашою справою у мові французькій та англійській та подає точні дати про них. У 19 віці таких книжок уже майже не було, бо Україна вже щезла з карти Європи.

На тлі нашої невдачі в 18 віці та жахливої неволі, у яку попав тоді наш народ, ясує автор Шевченкове життя і творчість. Слід відмітити, що він дуже старанно підбирає життєписні, історичні й літературні факти, щоб якомога поетичніш з'ясувати чужинцєві нашу тодішню дійсність і переломову Шевченкову діяльність. Помагають у цьому також кілька Шевченкових поезій в удатному перекладі англійки, п. Войнич /Мені однаково, Косар', Минули літа молоді, "Заповіт"/. Більше перекладів не вміщено, мабуть ізза недостатчі місця. Крім них наводить ще автор кілька важливих уривків із політичних поем /Сон, Кавказ і Послання/ у власному, дослівному перекладі. Вони органічно доповнюють виклад і помагають чужому читачеві зорієнтуватись в ролі Шевченка в нашому житті.

Для більшої об'єктивності наводить автор при оцінці Шевченкової ролі та творчості ядерні думки чужих і наших критиків. Між ними кілька гарних франкових думок і його поетичну характеристику Шевченкової ролі та впливу, написану в 100-літню річницю його уродин. Автор пише, що вона була вперше друкowana в англійському журналі "Славонів Ревю" в 1924 р. Однак появилася у нас уже раніше, мабуть у львівському ювілейному збірнику на честь Шевченка, з нагоди тієї ж річниці, або в збірнику на честь Франка з нагоди його ювілею в 1913 р.

В кінці оцин висновок:

Хоча ця книжка написана з великим знанням і старанністю та навіть знавцєві Шевченкової творчості дає нові факти й перспективи, вона не вистачає для пересічного читача з західної Європи і тим більше з Америки. Цей читач нічого не знає з історії України і майже нічого з історії східної Європи, бо там у школах мало що вчать про той Схід. Для нього слід би написати значно обширніше: про ролю царя Петра і Катерини II в нашій історії; так само про культурний і соціальний стан України в першій половині 19 віку та про діячів Кирило-Методіївського Братства. Також чимало поміг би західньо-європейському читачеві вжитися в українську духовність: докладніший життєпис поета, ширший розгляд.

його творчості /головно політичних поем/ та його впливу на ближчі й даліші покоління. Треба б окремих сторінок про діячів "Основ" і працю "Громад" по Україні до 1863 р. про 60-ті та 70-ті р.р. в Галичині /Франко ще в гімназії вивчив "Кобзаря" на пам'ять/, про Братство Тарасівців, Р.У.П. та про глибокий вплив Шевченкових думок на політичних і культурних діячів наших за останні сто років.

Очевидно, не легко тепер видати книжку втриє й учетверо більшу, як ця, однак варто старатися, бо вплив її був би куди тривкіший і сильніший, як цієї. Як недокладно знають про Шевченка навіть учені англійці, бачимо хоч би з коротенької передмови до цієї книжки проф. Сітна Вотсена /Seton-Watson/.

М. Заклинський

МИХАЙЛО ОРЕСТ - "ДУША І ДОЛЯ". Поезії.
Видавництво "Брама Софії", Авгсбург, 1946.

Є поети, що їх покликанням є бути трибунами народу, судителями дум, вістунами обривів. Діапазон їх поетичного голосу дуже широкий. Їх вистарчає на громову поезію кличів і разом з тим в них є струни найніжнішої і найінтимнішої лірики.

Але є поети, голос яких не здатний на поезію такого широкого розгону. Як казав колись, ворогом знищений, великої сили поет Евген Плужник:

У дужих дні, немов слухняна глина,
Покірні волі й пальцям різьбяр.
А я схились тихенько на коліна -
Гумуйте днів розбурхані моря.

Одним з найбільших поетів-ліриків другого типу є Михайло Орест. Майстер поетичного слова з категорії тих, що творять етапи в поезії, Орест пришов у літературу цілком сформований. Роки поетичних студій, кропіткої праці над словом - позаду. Це, треба гадати, були 20-30 роки, коли поет, можливо, підшивавши папери в якісь "установи", тихенько "мережив", не публікуючи свого писання, і тим зберігся для нас і для літератури.

І ось перед нами збірка поезій "Душа і доля".

Душа і доля... Рідко коли так збігається назва книги з її змістом. В збірці "Душа і доля" зневірена, розбита, але разом з тим і ясна та правдива дума поета. В поезіях доля народу, доля одиниці, доля живих і доля померлих, доля людини і доля поета. А наперше доля людини!

Накуть, що справжньою є та поезія, в якій суб'єктивне особисте поетове в сприйнятті читача стає його власним. Болі поетові стають болями читача, радість поета - радіщами читача. Так є там, де є справжня поезія. Так є з поетичними творами М. Ореста. Глибока і вдумлива, в рядках якого відчувається поетична культура найвидатніших поетів світу, Орест разом з тим не копія і не наслідування когось. Він цілком оригінальне втілення болів і радощів поета Землі, де Дніпро, Софія і Чигрин.

Ореста легко цитувати для підтвердження вищесказаного, бо кожен його рядок підтверджує це. Ось перша-ліпша поезія зі збірки "Душа і доля":

ЖНЕЦЬ

Зором погаслим я поле життя свого оглядав:

Колос пустий, а проте жнець мовчазний і блідий

Косить уперто, з намісним обличчям жито неплідне.

Женче суворий, не я винен, що колос пустий.

Чотири рядки. А яка в них глибока, до болю глибока думка! Чи ж не таким женцем є весь український народ, що від якогось часу

поле життя свого косить з колосом пустим? Хіба ж не косить там кожен з камінним обличчям жито неплідне?

А хіба кожен з нас, без радощів людського життя/бо його в нас відаяла чужа сила/хіба кожен з нас не смагає про себе, що він /особливо за останніх 30 літ!/тільки "зором погаслим" може оглядати поле свого життя? Чи ж знайдуться ті з українців, що скажуть, що не були вони косарями колючу пустого? Ми косим... Але що? Але для кого?

Отже в цих чотирьох рядках велика правда, правда нашої долі, яку поет розкрив мистецтвними образами. На цю тему можна писати наукові трактати, публіцистичні статті, але в поетових устах це з неперевершеною силою зазвучало в чотирьох рядках. Істина: словам тісно, а думкам просторо!

В поезії "2-е жовтня 1943 року" читаємо:

Котився час і кожен рік, як злодій,
мій дух і серце тупо окрадав.
Минули трави, червень і погоди,
Мені не знати навіть і отав.
Як жить? Принада і відрада видив
Не виникне в безликій далині.
Нечасний той, хто світ земний одвідав
В його фатальні, демонічні дні.

Тяжка поезія... Сумна поезія... Але про що? Чим викликана? В заголовку - 2.Х.1943 рік. Не знаємо, що в цей день було з поетом але знаємо, що в ці дні Україну роздирала орда двох ненаситних окупантів. Що Україна горіла в огні повстань, що по Україні розпочене залізко опочатку пройшло з заходу на схід, а в осінні дні 1943 року сунулось назад.

Може поета в ці дні везли в товарових вагонах як робочу силу на захід? Може в ці дні прощався він з рідною землею? Може горів у ці дні його рідний дім? Не знаємо. Але знаємо одне: "фатальні, демонічні дні" - стали фактом.

Так, так. Нам від якогось часу кожен рік, як злодій "і дух і серце тупо окрадав"! Нам здавалось, що ось-ось має початись весна, наші весна! Але ж жорстока дійсність ламала і нівечила ці сподівання.

Як жить?

"Нечасний той, хто світ земний одвідав
В його фатальні, демонічні дні."

Виправдуємо відчай поета. Бо хто з нас не мав такого відчаю?

Поезії Михайла Ореста переважно сумні, безперспективні. Віс від них тугою, печаттю приреченості...

Я з тугою взяв заручини
І перстень її тяжкий
Мені неухильно вручений
Лежить на душі моїй.
Лиш часом, як промінь місяця
Позичений в сонця блідий,
Радості давні світяться
В ночі великій моїй.

Але що можна сказати про життя, про добу, в яку ріс і розвивався поет?... Розуміємо, що це не вихід. Але... але не всім дано викресати з душі "Контра спем сперо"! Поет цілком земний і смертний. Наш сучасник. І з народом ділить його тяжку долю.

Щодо мистецької вартості поезій Ореста, то велетенське багатство образних засобів, володіння всіма розмірами, включаючи віджилий гекзаметр, блискуча техніка рим і саме головне наснага рядків глибоким філософським і психологічним змістом - роблять з поезій цього майстра найцінніший здобуток української літе-

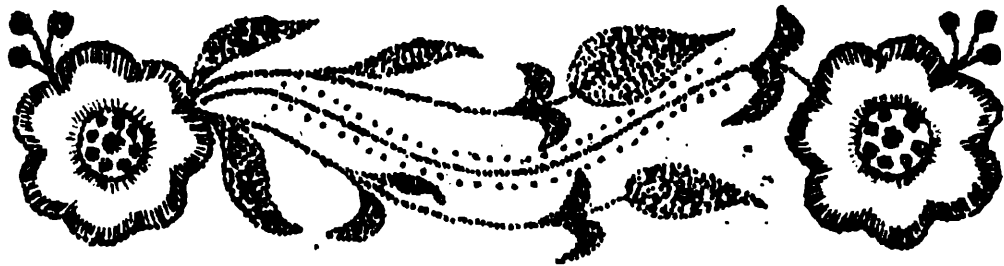
ратури нашої доби.

"Душа і доля" — книга правди українського народу в тяжку добу.

Наостанку стверджуємо відрадний факт: нам радісно, що з тисячами "переселених осіб" в охочку від фізичного і морального знищення і один з найталановитіших поетів Михайло Орест.

Віримо, що його поетична муза озветься іншими струнами, як тільки краєчок ясного неба відкриється над нашою многострадалною батьківщиною.

О.К.

ЧИТАЧУ!

Вамі враження і зауваження
про це число нашого журна-
лу просимо слати на адресу:
Redaktion "Na szczytni"
Post Heikendorf über Kiel
D.P.Camp 25.

Редакція.